

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADĒMIJA

Pedagoģijas fakultāte

Doktora studiju programma “Pedagoģija”

ANTRA RANDOHA

PIRMSSKOLĒNA VIZUĀLO SPĒJU PILNVEIDE TĒLOTĀJDARBĪBĀ

Promocijas darba kopsavilkums
Doktora zinātniskā grāda iegūšanai pedagoģijā
Apakšnozare: pirmsskolas pedagoģija

Promocijas darba zinātniskā vadītāja
asoc. prof. Dr. paed. Agrita Tauriņa

Rīga
2015

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā (RPIVA) Pedagoģijas fakultātē laika posmā no 2008. gada līdz 2015. gadam

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Eiropas Sociālā fonda projekts "Atbalsts studijām Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas doktora studiju programmā "Pedagoģija" (Nr. 2011/0046/1DP/1.1.2.1.2/11/IPIA/VIAA/009)

Darba struktūra: promocijas darbs – disertācija 2 daļās

Darba zinātniskā vadītāja

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas
asoc. prof. Dr. paed. **Agrita Tauriņa**

Darba recenzenti:

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas profesore
Dr. habil. paed. **Ausma Špona**
Latvijas Universitātes profesore Dr. paed. **Emīlija Černova**
Liepājas Universitātes profesore Dr. paed. **Alīda Samuseviča**

Promocijas darba aizstāvēšana notiks

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas
Pedagoģijas promocijas padomes atklātā sēdē
2015. gada 29. jūnijā plkst. 10.00
Imantas 7. līnijā 1, 227.auditorijā

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties

RPIVA bibliotēkā Imantas 7. līnijā 1

RPIVA Pedagoģijas promocijas padomes priekšsēdētāja
RPIVA profesore Dr. paed. **Inese Jurgena**

ISBN 978-9934-503-27-6

RPIVA, 2015
Antra Randoha, 2015

Promocijas darba vispārīgs raksturojums

Cilvēks veidojas par personību, dzīvojot sabiedrībā. Atbilstoši darbībai un īstenotajai attieksmei, vērtībām tiek aktivizēta bērna patstāvība sevis pilnveidē. Tā katra norise, izdzīvotā tēlotājdarbībā papildina bērna pašpiederzi. Tikai savā darbībā un mijiedarbībā ar vidi, ievērojot savas un citu cilvēku vajadzības un intereses, subjekts iegūst sociālu kvalitāti – personības līmeni.

Pirmsskolas posms ir nozīmīgākais personības attīstībā, kad visintensīvāk notiek garīgās, fiziskās, sociālās, radošās, emocionālās jomas attīstība. Personības pilnvērtīgai attīstībai, izaugsmei nepieciešams ne tikai daudzpusīgs, radošs, harmonisks pedagoģiskais process, kurš neierobežo bērna izpausmes iespējas, bet arī profesionāls, humāns pedagogs, kurš palīdzētu bērnam veidoties par zinātkāru „pētnieku”, radošu personību. Lai gan mūsdienu sabiedrībā valda uzskats par bērna brīvu, humānu attīstību, tomēr bieži vien pirmsskolās tiek saglabāta stereotipiska pieeja bērna mākslinieciskajai darbībai (šabloni, trafareti), bērna radošā individuālo spēju attīstība tēlotājdarbībā tiek vadīta, norādot tematiku, izteiksmes veidu, nepieciešamo materiālu izvēli un rezultātu, neatstājot iespēju pirmsskolēna izvēles iespējām un aktīvai pašdarbībai.

Literatūras izpēte aktualizē atzinumu - ja bērnam piespiež kādu darbību veikt pēc noteikta parauga jeb šablona, tad tas negatīvi ietekmē viņa attīstību, jo kavē pašiniciatīvu un vēlēšanos radoši darboties (Hibnere, 1998). Pirmsskolēna patstāvīga zīmēdarbība pēc pieaugušā ierosinājuma sekmē vispārējo individuālo spēju attīstību. Savukārt J.H. Pestalocijs uzsvēris, ka svarīgi vienotā veselumā ir attīstīt bērna sirds spēku, prāta skaidrību un roku veiklību. Impulsam no sirds ir jārit uz prātu un rokām; ar sirds mīlestības spēku ir caurstarojama loģiska, nozīmīga, vērtīga, jēgpilna darbība (Pestalocijs, 1996).

Pirmsskolā rotaļnodarbība ir galvenā zīmēdarbības izpausmes iespēja bērnam. Pirmsskolēna zīmēdarbībai kā dominējošai pirmsskolā un vizuālo spēju pilnveidei tiek veltīts nepietiekams laiks. Lai nodrošinātu pirmsskolēna pašizpausmes iespējas zīmēdarbībā ne tikai rotaļnodarbību laikā, nepieciešama daudzveidīgu materiālu brīva pieejamība visas dienas gaitā, radot iespēju bērnam darboties atbilstoši savai iecerei. Zīmēdarbībā, izmēģinot dažādas tehnikas, zīmēšanas līdzekļus, jaucot krāsas, mēģinot atklāt jaunus izteiksmes paņēmienus, īstenojot vērošanu un atdarinot citu darbības, tiek nodrošināti pamatnosacījumi bērna jēgpilnai darbībai.

Tēlotājmāksla nodrošina personības attīstību veselumā, jo mākslas vērtību izpratne ir gudras, tolerantas un vispusīgas sabiedrības attīstības pamats. Mākslas izglītība rosina emocionālo attīstību un var radīt labāku līdzsvaru starp kognitīvo un emocionālo attīstību (UNESCO, 2006).

ES koncepcija, saskarsmes prasmes, pašvērtējums, valodas apguve veidojas agrā bērnībā vienlaicīgi ar spēju attīstību. Tiklīdz bērns sāk domāt, viņš sāk apzināties savas vajadzības un var izdarīt izvēli. Caur grūtībām un šķēršļiem, kas bērnam ir jāpārvar, viņš sevi attīsta un pilnveido. Bērnam, pašam vēl neapzinoties, kas ir spējas, ir vēlme darboties, izzināt, pētīt, izaicināt savu prātu, darbojoties ar priekšmetiem.

Pieaugušie mēģina risināt jautājumu par to, kā pēc iespējas vairāk sniegt zināšanas, lai nodrošinātu bērna attīstību. Taču vairāk par zināšanām nepieciešams radīt apstākļus labvēlīgai bērna darbībai. Pats spēju attīstības process nav viegls. Bērna attīstība sākas jau no dzīves sākuma, taču, kā tas attīstās, būs atkarīgs no apstākļiem, kuros bērns dzīvo, no vides, kuru veido cilvēki, un vietas, kur tas atrodas. Tik pat nozīmīga ir pieaugušo saskarsme ar bērnu, kura bieži vien veicina vienpusēji tikai intelekta attīstību vai šauras specializācijas spēju pilnveidi. J. A. Students iesaka sagatavot prātu tā, lai viņš labāk varētu patiesību ieraudzīt un to izpaust tajā veidā, kādā tas ir vieglāk (Students, 1998).

Bērns ir unikāla būtne. Pieaugušais ir tas, kurš, izjūtot bērnu, palīdz iepazīt viņam šo pasauli, palīdz atmodināt viņā slēptos garīgos spēkus un spējas (Vilciņa, 1998). Tādēļ nozīmīgi pirmajos bērna dzīves gados audzināšanas burvju vārdi ir atdarināšana un priekšzīme (Šteiners, 2000). Pieaugušais ievada bērnu mākslas pasaulē ar savu piemēru, attieksmi tā, lai bērnam būtu interese un vēlme to atdarināt.

Pedagoģiskais process pirmsskolā tiek balstīts uz bērna personības līdzsvarotas attīstības veicināšanu, izmantojot daudzveidīgas audzināšanas un mācīšanās metodes. Pirmsskolas laikā notiek zināšanu bagātināšana, spēju un prasmju attīstība, taču lielāku uzmanību nepieciešams veltīt spēju attīstībai. Tas ir svarīgs uzdevums pirmsskolā, tādēļ īpaši nozīmīgi ir mērķtiecīgi izvēlēties izglītības saturu un līdzekļus, jo katrs cilvēks ir individualitāte ar tikai viņam raksturīgākajām īpašībām, dotumiem, spējām. Mūsdienu sabiedrības vai pedagoģiskās domas skatījumā tiek uzsvērts katra indivīda attīstība veselumā, akcentējot pirmsskolēna pašattīstību pedagoģiskajā procesā.

Spēju attīstībā liela nozīme ir iedzimtībai, taču ne mazāk svarīgi ir sociālie faktori, it īpaši vecāku un pedagogu darbībai bērna izaugsmes sekmēšanā. Audzināšanas process ir mērķtiecīga iedzimtības, vides un dzīvesdarbības mijsakārību realizācijas vadība, kas sekmē personības pašattīstību, kultūras apguvi un socializāciju (Špona, 2006, 92).

Spējas ir viens no sarežģītākajiem personības attīstības raksturojumiem. Pastāv trīs pieejas spēju būtības noteikšanai: spējas ir bioloģiski noteiktas, spējas tiek iegūtas dzīves gaitā un trešā – integrētā pieeja – iedzimto un iegūto spēju dialektika (E.Maslo, 2003).

Pirmsskolēna audzināšanas procesā izmantojama M.Štāla atziņa, ka audzināšanas svarīgākais uzdevums ir rūpēties par to, lai tas, ko daba cilvēkā ir ielikusi, varētu visplašākajā mērā attīstīties (Štāls, 1929).

Balstoties uz pirmsskolēna attīstības un audzināšanas procesu, pirmsskola radoša, toleranta pedagoga vadībā var kļūt par vidi, kura spētu nodrošināt bērna vispusīgu attīstību. Pirmsskolēns attīstās kā personība, ja pedagogs mērķtiecīgi virza šo attīstību, ņemot vērā bērna iedzimtos dotumus, spējas, vajadzības, intereses, attīstības likumsakarības.

Noteikumos par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām tiek norādīts, ka pirmsskolas izglītības pedagoģiskais process pamatojas uz humānisma, uzskatāmības un pēctecības principu. Pirmsskolas izglītības pedagoģiskā procesa galvenie pamatnosacījumi ir:

- ievērot bērna vajadzības, intereses un spējas, nodrošinot viņa individuālo attīstību;
- sekmēt bērna pozitīvu pašizjūtu drošā un attīstību veicinošā vidē;
- nodrošināt bērna, pedagoga un vecāku vai bērna likumisko pārstāvju sadarbību (Ministru kabineta Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, 2012).

Pedagoģiskajā procesā bērns netraucēti spēj atklāt pasauli un meklēt tajā atklāsmes, cēloņus, sakarības. Pirmsskolas izglītības skolotājs, mērķtiecīgi plānojot pedagoģisko darbību, lielā mērā ietekmē pirmsskolēna attīstības virzību. Pedagogs vai nu virza attīstību uz izaugsmi, vai pakļauj kādiem noteiktiem stereotipiem. Bieži vien pedagogi tēlotājdarbību nenovērtē kā būtisku pirmsskolēna attīstības sekmētāju, tāpēc tās organizācijai nepievērš vajadzīgo uzmanību un, tēlotājdarbība neveicina mērķtiecīgu attīstību.

Strādājot pirmsskolā un izvērtējot bērnu tēlotājdarbību, tika aktualizēta zīmēdarbības nozīme bērna attīstībā, ņemot vērā gan bērna vajadzības, intereses, gan bērna brīvu gribu. Brīvi darbojoties ar zīmēdarbības materiālu, rotaļājoties ar to, bērns daudz gūst savai attīstībai, tādēļ darba autore uzsver zīmēdarbības nozīmi bērna vizuālo spēju attīstībā, izstrādājot promocijas darbu „Pirmsskolēna vizuālo spēju pilnveide tēlotājdarbībā”. Ir nepieciešams izstrādāt zīmēdarbības paņēmieni sistēmu pirmsskolas vecuma bērniem un teorētiski pamatot šīs sistēmas atbilstību bērna vajadzībām un interesēm.

Pētījuma objekts: tēlotājdarbības process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: pirmsskolēna vizuālās spējas.

Mērķis: modelēt pirmsskolēna vizuālo spēju attīstības procesu, izstrādāt bērnu vajadzībām atbilstošu zīmēdarbības pedagoģisko paņēmieni sistēmu un eksperimentāli to pārbaudīt.

Pētījuma hipotēze:

Vizuālo spēju pilnveidošanās tēlotājdarbībā pirmsskolēnam norit veiksmīgāk, ja:

- tiek piedāvāti brīvai izvēlei daudzveidīgi zīmēdarbības līdzekļi;

- bērns pašizteikšanos realizē pedagoģiskā radošā vidē;
- bērna radoša un brīva darbība iegūst attīstības procesā pašstimulējošu raksturu.

Uzdevumi:

- Analizēt pedagoģisko, psiholoģisko, mākslas literatūru par vizuālo spēju veidošanos pirmsskolēna attīstības procesā.
- Izstrādāt pirmsskolēna vizuālo spēju vērtēšanas kritērijus un rādītājus.
- Izveidot un aprobēt vizuālo spēju attīstības modeli un zīmētdarbības paņēmieni sistēmu vizuālo spēju pilnveidošanai pedagoģiskajā procesā.

Promocijas darba pētījuma teorētisko un metodoloģisko pamatojumu veido:

- Bioloģiski determinēto spēju attīstības teorija (Kants (1931), Galtons (Galton, 1974), Plotnieks (1982), Vigotskis (1991), Armstrongs (Armstrong, 1993), Flavels (Flavell, 1993), Vorobjovs (1996), Gārdners (Gardner, 1999), Monks (Mönks, 2000), E.Maslo (2003), Fišers (2005), Riņķis (2007), Anspaks (2006) u.c.).
- Audzināšanas procesā iegūto spēju attīstības teorija (Birkerts (1923), Štāls (1929), Plotnieks (1982), Teplovs (Теплов, 1985), Aizenks (Айзенк, 1992), Armstrongs (Armstrong, 1993), Students (1998), Meikšāne (1998), Gārdners (Gardner, 1999), Piažē (Пиаже, 1997; 2002), E.Maslo (2003), Fišers (2005), Preiers (Preyer, 2005) u.c.).
- Darbības teorija - darbība kā personīgi nozīmīga procesu sistēma subjekta un objekta mijiedarbībā (Rubinšteins (Рубинштейн, 1973), Vigotskis (Выготский, 1968); A.Ļeontjevs (А.ЛЕОНТЬЕВ, 1975), Špona (2001, 2006).
- Personīgi nozīmīgas darbības teorijas (Vigotskis (Выготский, 1968, 2000), A.Ļeontjevs (А. ЛЕОНТЬЕВ, 1975), D.Ļeontjevs (Д. ЛЕОНТЬЕВ, 1998), Špona (2001, 2004, 2006), Čehlova (2004)).
- Vadošās darbības un jaunveidojumu teorija - rotaļdarbība kā bērna galvenais darbības veids pirmsskolā (Svenne (1930), Students (1935), Meikšāne (1998), Frēbels (Фребель, 2005), Dzintere, (2007, 2009)).
- Kognitīvā teorija – intelektuālo spēju un domāšanas attīstība (Vigotskis (Выготский, 1997), Piažē (2002)).
- Mākslinieciski radošās darbības teorija (Dēķens (1919), Montesori (Монтесори, 1916, 1997), Dauge (1920, 1925), Birkerts (1923), Hergerts (1927), Svenne (1930), Kants (1934), Vigotskis (Выготский, 1968, 2000), Sakuļina, Komarova (Сакулина, Комарова, 1982), Barnes (1987), Belobrikina (Белобрыкина, 1993), Lavrentjeva (Лаврентьева, 1995), Karpova (1994, 1997); Miķelsone (1997, 1996, 2000, 2004, 2014),

Hibnere (1998, 2000); Gadamers, (1999); Alijevs (1999), Khatena (2000), Frīdenberga (2003), Davies (2003), Novikova (Новикова, 2010) u.c.).

Pētījuma metodes

- Teorētiskās metodes: pedagoģiskās, psiholoģiskās un mākslas literatūras teorētiskā analīze, modelēšana, kontentanalīze.
- Empīriskās metodes: novērošana, anketēšana un empīrisko datu salīdzinošā analīze, izmantojot datu statistisko apstrādi un analīzi, eksperiments, pedagoģisko situāciju veidošana un analīze, bērnu darbu analīze.

Pētījuma eksperimentālā bāze

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „Priedīte” un „Laismiņa”, Tukuma pirmsskolas izglītības iestāde „Vālodzīte”. Pētījumā piedalījās 180 pirmsskolas izglītības skolotājas, 50 bērni vecumā no 4-7 gadiem un vecāki (50).

Pētījuma posmi

1.posms. No 2008.gada septembra līdz 2010. gada maijam tika izvirzīta pētījuma problēma, sākotnējais mērķis, hipotēze. Veikta zinātniskās literatūras apzināšana par spēju attīstības teorijām, vizuālo spēju attīstības pilnveidi – kā pedagoģisku problēmu. Veikta sākotnējā literatūras analīze par tēlotājdarbības nozīmi pirmsskolēna attīstībā. Veikta metodoloģijas iestrāde un vizuālo spēju kritēriju noteikšana.

2.posms. No 2010.gada jūnija līdz 2011.gada decembrim apkopota un analizēta literatūra par zīmēdarbību - bērna pašizteikšanās, pašattīstības iespēju. Precizēti vizuālo spēju vērtēšanas kritēriji un konstatēta pirmsskolēnu reālā vizuālo spēju līmeņu noteikšana. Veikta pirmsskolas pedagogu aptauja un gūtie rezultāti analizēti pēc biežuma un interpretācijas, izmantojot analītisko, aprakstošo statistikas metodi (IBM SPSS Statistics 20).

3.posms. No 2012.gada janvāra līdz 2012.gada septembrim izstrādāta tematiskā darbības programma zīmēdarbības rotaļnodarbībām pirmsskolā, izstrādāta zīmēdarbības paņēmieni sistēma un vizuālo spēju attīstības modelis. Tematiskā programma un zīmēdarbības paņēmieni sistēma tiek ieviesta pedagoģiskā procesa realizācijā pirmsskolā. Zīmēdarbības paņēmieni sistēma tiek īstenota RPIVA bakalaura un pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmā studiju kursā *Bērna izglītības saturs ģimenē un pirmsskolā: tēlotājdarbības metodika*.

4.posms. No 2012.gada oktobra līdz 2013.gada maijam veikta zīmēdarbības procesa eksperimentālā organizācija pirmsskolēna vizuālo spēju attīstībai, izmantojot tematisko programmu un zīmēdarbības paņēmieni sistēmu. Veikta pētījumā iesaistīto pirmsskolēnu vecāku anketēšana.

5.posms. No 2013.gada maija līdz decembrim – vizuālo spēju līmeņu atkārtota izvērtēšana (maiņa mēnesī), interpretēšana; empīriskā pētījuma 1.un 2.mērījumu - datu analīze un salīdzinājums.

Pētījuma zinātniskā novitāte

Pētījumā aktualizēti un atklāti pirmsskolēnu vizuālo spēju, zīmēdarbības, pašdarbības veicināšanai nepieciešamie pedagoģiskā darba principi.

Pētījuma gaitā definēts jēdziens „vizualizācija” – tā ir lietu, parādību uztveršana (balstoties uz sajūtās uztverto), to grafiskā priekšstatīšana (prātā) un vizualizēšana (atspoguļošana zīmējumā).

Eksperimenta gaitā konstatēts, ka bērna attīstības procesā radoša un brīva zīmēdarbība iegūst pašstimulējošu raksturu.

Izstrādāti vizuālo spēju vērtēšanas kritēriji, rādītāji un līmeņi:

1.kritērijs - spējas uztveres tēlu vizualizēšanā (rādītāji: ģimenes vides vizualizēšana, dabas un lietu vides vizualizēšana, pieaugušā stāstījuma vizualizēšana).

2.kritērijs - pedagoga ierosināta vizuālās darbības satura un līdzekļu brīva izvēle (rādītāji: bērnu zīmējuma satura izvēle un lietošana: ģimenes vide, dabas, sociālā vide, lietu vide; izteiksmes līdzekļu pielietošana attēlošanas procesā: krāsu daudzveidība, izteikta forma, lieto siluetus); papildmateriālu pielietošana attēlošanas procesā).

3.kritērijs - emocionālā attieksme pret vizualizēšanu (rādītāji: bērna interese zīmēšanas procesā, bērna neatlaidība darbībā mērķa sasniegšanai; sava zīmējuma pašvērtējums).

Konstruēts, empīriski pārbaudīts pirmsskolēnu vizuālo spēju pilnveides procesuālais attīstības modelis, aprakstīti tā komponenti un to savstarpējās sakarības.

Pētījuma praktiskā nozīmība

Pētījuma gaitā izstrādāti praktiski izmantojami metodiskie materiāli pirmsskolas pedagogiem - zīmēdarbības paņēmieni sistēma un tematiskā darbības programma zīmēdarbībai.

Teorētiskās atziņas un metodiskie materiāli ieviesti lekciju kursā *Bērna izglītības saturs ģimenē un pirmsskolā: tēlotājdarbības metodika* RPIVA profesionālā bakalaura studiju programmu „Pirmsskolas izglītības skolotājs”, „Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs”, kā arī RPIVA pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmas „Pirmsskolas izglītības skolotājs” studentiem.

Pētījuma robežas

Pētījumā iesaistīto bērnu vecums ir no 4 līdz 6 gadiem. Šis bērnības laiks (4-5, 5-6 gadi) izvēlēts mērķtiecīgi, jo šajā posmā attīstās uzskatāmi tēlainā domāšana un vizuālo spēju pilnveide zīmēdarbībā norit dinamiski. Promocijas darba empīriskajā pētījumā tiek analizēta zīmēdarbība. Pirmsskolēna zīmēdarbība tiek cieši saistīta ar vizuālo spēju pilnveidi, pašizpaušmes, pašattīstības iespējām, kas atspoguļojas zīmējumos. Netiek pētīti citi tēlotājdarbības veidi.

Promocijas darba struktūra: anotācija latviešu un angļu valodā, ievads, divas nodaļas, 10 apakšnodaļas, nobeigums, tēzes aizstāvēšanai, literatūras un avotu saraksts, pielikumi. Teksts izklāstīts uz 154 lpp., tekstu ilustrē 21 tabula un 35 attēli, literatūras un avotu sarakstā iekļauti 254 publikāciju un avotu nosaukumi. Darbam pievienoti 20 pielikumi.

Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes:

1. Pirmsskolēna vizuālās spējas attīstās pasaules uztveres un vajadzību pašizteikšanās zīmētdarbības vienībā, kas izpaužas kā pašdarbība.
2. Pirmsskolēna vizuālo spēju attīstību veicina daudzveidīgi zīmētdarbības pedagoģiskie līdzekļi pašdarbības procesā, kas kļūst par pašstimulējošu faktoru attīstībai un pilnveido bērnu darbības pašpiederzi.
3. Bērna pašizteikšanās realizējas pedagoģiskā radošā vidē ko veido pedagoga un vecāku līdztiesīga līdzdalība sadarbības procesā ar bērnu gan ģimenē, gan pirmsskolas izglītības iestādē.
4. Pirmsskolēna tēlotājdarbības spēju pilnveidošanos pozitīvi ietekmē sistemātiska zīmētdarbība dabas, radošā audzinošā sociālā vide pirmsskolā un ģimenē, ko raksturo balstīšanās uz bērna sasniegumiem brīvi izvēlēta darbībā.

Promocijas darba saturs

Ievadā pamatota promocijas darba temata izvēle un aktualitāte, noteikts pētījuma objekts, priekšmets, mērķis, hipotēze, uzdevumi, pamatota metodoloģija, zinātniskā novitāte, praktiskā nozīmība, pētījuma bāze.

Pētījuma 1. daļā „Pirmsskolēna spēju attīstības psiholoģiski pedagoģiskie pamati” ir analizēta teorētiskā literatūra pedagoģijā, psiholoģijā, mākslā, veikta pirmsskolēna vizuālo spēju pilnveides procesuālā modeļa konstruēšana. Pirmās daļas saturs strukturēts piecās nodaļās.

Pētījuma 1. daļas **1.1. nodaļā** „*Spēju būtība un attīstība psiholoģijas un pedagoģijas teorijās*” atspoguļota spēju būtība pedagoģijā un psiholoģijā (Kants (1931), Galtons (Galton, 1974), Plotnieks (1982), Flavels (Flavell, 1993), Armstrongs (Armstrong, 1993), Vigotskis (1991), Vorobjovs (1996), Gārdners (Gardner, 1999), Monks (Mönks, 2000), Fišers (2005), E.Maslo (2003), Riņķis (2007), Vorobjovs (1996), Anspaks (2006) u.c.), atklājot spējas kā īpašību, kas dod iespēju kaut ko sekmīgi darīt, veikt, uztvert, reaģēt uz kādu norisi vai objektu un nodrošina šādai norisei nepieciešamos nosacījumus.

Spējas var būt iedzimtas vai audzināšanas procesā iegūtas un attīstītas dotības, prasmīgums, tādēļ nozīmīgs laiks spēju un dotumu attīstībai ir pirmsskolas periods.

Spēju attīstībā pastāv vairākas pieejas. Pirmā pieeja balstās uz spēju bioloģiskās determinētības teoriju. Pēc šīs teorijas, spējas ir cilvēka iedzimtās īpašības, bet spēju attīstības process ir tikai ģenētiskās programmas izvēšana.

Otrajā pieejā tiek raksturots, ka spēju būtības izprašana izriet no iegūto spēju teorijas, kuras pārstāvji uzskata, ka spējas ir atkarīgas vienīgi no vides un audzināšanas. Trešā pieeja balstās uz spēju iedzimtības un sociālās vides mijiedarbības izpratni. Šīs pieejas piekritēji uzskata, ka nedrīkst nenovērtēt kā dotumu, tā arī sociālo apstākļu lomu spēju attīstīšanā.

Tiek uzskatīts, ka spējas rodas uz dotību pamata un tiek attīstītas audzināšanā sociālajā vidē. Spēju attīstība norit darbības procesā.

Spēju attīstība ir nebeidzams process, kas norit koncentriskā attīstībā un nevar notikt bez cilvēka gribas piepūles. Būtiska ietekme spēju attīstībā ir videi. Tādēļ nozīmīgi ir saprast, ka attīstības un vides mijiedarbībā attīstīsies cilvēka spējas kā prasme darīt. Spējas attīstās un veidojas tikai patstāvīgā, personīgi nozīmīgā darbībā.

Pētījuma 1. daļas **1.2. nodaļā** „*Vizuālo spēju pedagoģiski psiholoģiskais pamatojums*” analizēts vizuālo spēju nozīmīgums pirmsskolēna attīstībā.

Vizuālās spējas ir intelekta veids, kā arī prasme saskatīt, pārveidot un atkārtoti veidot dažādus tēlus no vizuāli telpiskās pasaules. Tā ir spēja dzīvīgi vizualizēt, zīmēt uztverto informāciju. Vizuālā informācija bērnam ir viss apkārt notiekošais, redzētais, sajūtais - vārdi, skaitļi, zīmējumi, tēli, modeļi, notikumi, zīmes un simboli. Pastāv uzskats, ka jo vairāk tiks iesaistītas darbībā bērna maņas, jo krāšņāka izdosies vizualizācija. Vizualizējot apzināti, tiek koncentrēts prāts un iedomāts vēlamais. Šajā procesā svarīga ir bērna koncentrēšanās un neatlaidība (Gelbs, 2006).

Balstoties uz personības darbības teoriju, kas pamato darbību kā procesu sistēmu subjektu mijiedarbībā (Vigotskis (Выготский, 1968, 2000), A.Ļeontjevs (А. Леонтьев, 1975), D.Ļeontjevs (Д. Леонтьев, 1998), Špona (2006)) tiek raksturota bērna uzskatāmās darbības nozīmīgums. Uzskatāmas darbības pamatā ir vizuālo spēju attīstība kā pirmsskolas praktisko darbību procesa rezultāts. Pirmsskolēna vizuālo spēju attīstību ietekmē gan vērošana, gan iesaistīšanās darbībā. Tātad, nozīmīga ir bērna neatlaidība darbībā.

Vizualizācijas procesa galvenie pamatkomponenti: vizuāla tēla uztveršana, sajušana, pārdzīvojuma process (emocionālā attieksme), darbība jeb process (pārdzīvojuma atspoguļojums zīmējumā).

Konstatēts, ka vizualizācija ir – lietu, parādību uztveršana (balstoties uz sajūtās uztverto), to grafiskā priekšstatīšana (prātā) un vizualizēšana (atspoguļošana zīmējumā).

Pētījuma 1. daļas **1.2.1. nodaļā** „Tēlotājdarbības raksturojums pirmsskolā” analizējot tēlotājdarbību tiek atklāts, ka tā ir bērnam nozīmīga darbība, kas rosina bērnu radīt – zīmēt. Tēlotājdarbībā veidojas emocionāla attieksme pret pasauli, kā arī attīstās spējas, emocijas, sajūtas, iztēle, fantāzija, griba, uzmanība, daudzveidīgas prasmes (Frīdenberga, 2003; Hibnere, Grasmāne, 2000, 42; Ķirse, 2002; Kriķe, 2000; Miķelsone, 1997) un attīstās netradicionāla domāšana (Barnes, 1987).

Analizējot teorētiskās atziņas par tēlotājdarbību vienībā ar bērna emocionālo attīstību, būtiski akcentēt K.Izarda (Изард) atzinumu, ka bērns emocionāli pārdzīvo notikumus, tā rezultātā rodas emocionālā enerģija jeb iekšējā aktivitāte. Tas arī ir mākslas darba galvenais uzdevums – izsaukt bērnā emocionālu pārdzīvojumu un rosināt aktivitāti (Изард, 2001).

Raksturojot tēlotājdarbības procesu, var minēt kā būtisku atzinumu, ka attīstās un veidojas arī bērna novērtēšanas spējas, prasme patstāvīgi veidot kompozīcijas, izmantojot dažādus materiālus, attēlošanas paņēmienus un vizuālās mākslas tehnikas (Frīdenberga, 2003).

Tēlotājdarbība pirmsskolā - bērna pašattīstības sekmētāja. Tēlotājdarbības veidi pirmsskolā ir zīmēšana, gleznošana, aplicēšana un veidošana. Zīmēšana ir dominējošais tēlotājdarbības veids pirmsskolā (Hibnere, 1998). Zīmēšanu kā svarīgu darbību bērna personības attīstībā min vairāki autori, norādot, ka zīmēšana ir nozīmīgs bērna garīgās darbības veids (Students, 1935, 314), bērna zīmējums ir „vispasaules valoda” (Svenne, 1930, 129) un zīmēšana ir bērna pamatvajadzība, kas palīdz bērnam domāt, izteikties (Bartel, 2001).

Tēlotājdarbība pirmsskolā ir līdzeklis, kas atbrīvo emocijas, nojautu un iztēli, ar tēlotājdarbības palīdzību bērns iemācās redzēt, pētīt, vērot un saskatīt. Darbojoties bērns vispirms iepazīst sevi un vēlāk atklājas arī citiem.

Pētījuma 1. daļas **1.2.2. nodaļā** „Pirmsskolēna pašizteikšanās zīmētdarbībā” analizēta zīmētdarbība kā personīgi nozīmīgas darbības izpausme.

Zīmēšana jeb zīmētdarbība ir dabīga bērnu izpausme, un vēlme zīmēt parādās, tiklīdz bērnam ir pieejams kāds no darbības materiāliem. Iepazīšanās un eksperimentēšana ar dažādiem materiāliem raisa bērnā pozitīvas emocijas, zinātkāri, veido prasmes un attīsta bērnu intelektuālās spējas. Zīmētdarbība bērnam ir rotaļa – pašizteikšanās veids, kurā bērns parāda savas emocijas, pasaules uztveri, attieksmi.

Zīmētdarbība tāpat kā rotaļa rodas bērna priekšmetiskajā darbībā. Zīmēšanai pirmsskolā vēlams notikt balstoties uz brīvas pašdarbības principa (Svenne, 1930).

Zīmējumos bērni pauž savas jūtas un domas, savus priekšstatus par apkārtējo dzīvi. Šo darbību gaitā viņi apgūst pieredzi pareizi uztvert apkārtējos priekšmetus un parādības, iepazīstas ar dažādām formām un priekšmetu stāvokli telpā. Bērni apgūst prasmi strādāt ar zīmuli, otiņu, krāsām un grieznēm. Šādas darbības palīdz sagatavot roku rakstīšanai. Zīmēšanas, veidošanas un aplicēšanas rotaļnodarbības attīsta vērīgumu, iztēli, iniciatīvu, rosina praktiskai darbībai, sekmē bērna intelektuālo attīstību, tikumisko īpašību veidošanos, bagātina estētiskās jūtas (Kovaļčuka, 1984).

Zīmētdarbības procesā notiek daudzveidīgu prasmju attīstība. Tas ir nozīmīgi ne tikai zīmēšanas prasmju attīstībai, bet arī rakstītprasmju, lasītprasmju un citu prasmju pilnveidei. Patstāvīga neapzināta vingrināšanās

zīmēdarbības procesā (rotaļas ar materiāliem, mērķtiecīgas darbības ar izvēlētajiem materiāliem) sekmē daudzpusīgu prasmju attīstību, pilnveidi un nostiprināšanos.

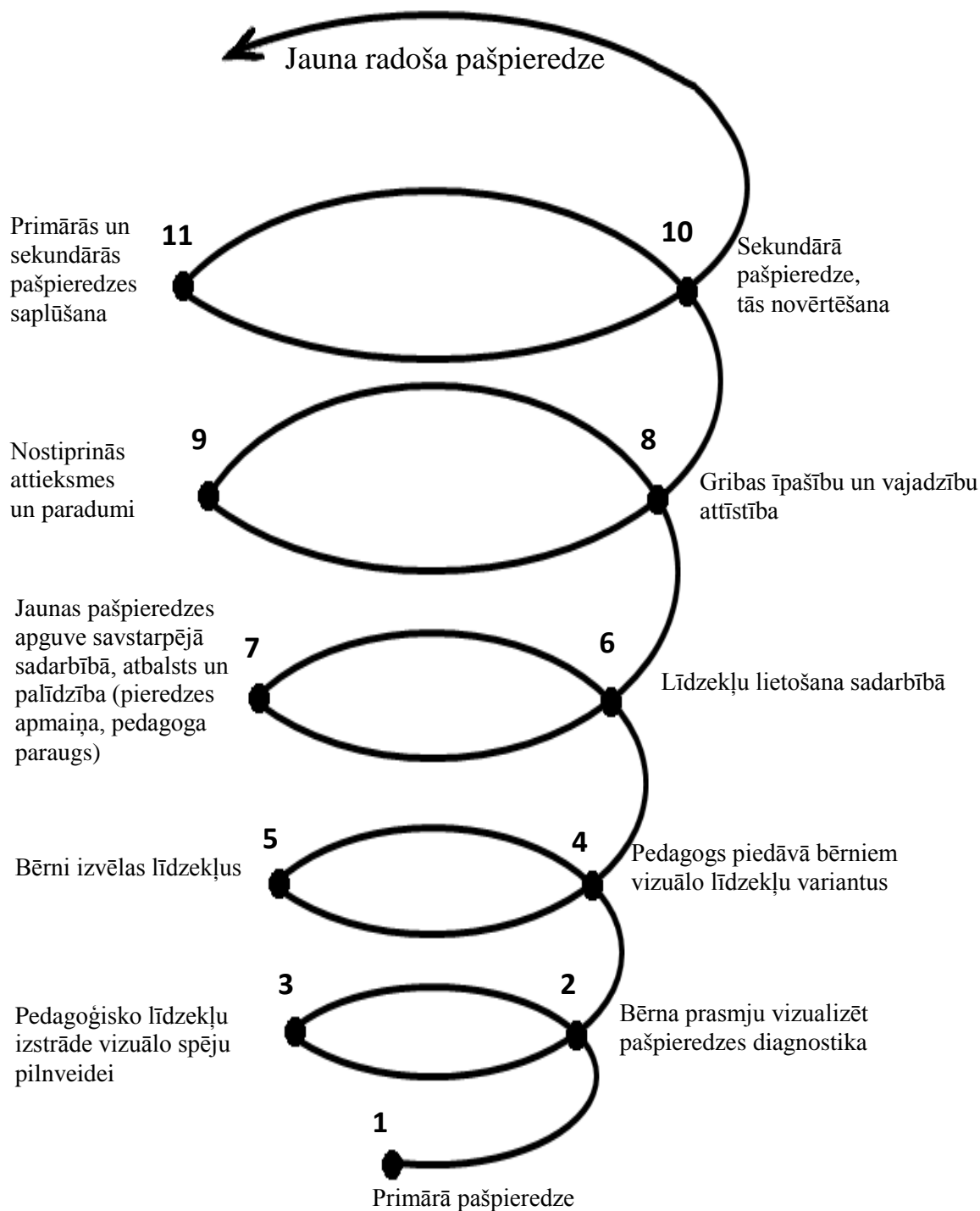
Zīmēdarbībā svarīgs ir atklājuma process. Bērns izjusto, redzēto, uztverto izdzīvo sajūtās, un pārdzīvotais pārvēršas patstāvīgā izpildījumā, tādēļ ar zīmēšanas palīdzību bērna pasaule padarāma skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka. Tā rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo vēroto vai iztēlē radīto.

Pirmsskolēna zīmēdarbība ir cieši saistīta ar vizuālo spēju pilnveidi, bērna pašizpausmes iespējām, kas atspoguļojas viņa zīmējumos.

Zīmēdarbība pirmsskolā ir bērna pašizteikšanās un pašattīstības sekmētāja, ievērojot pedagoģiskos nosacījumus zīmēdarbībai: bērna vajadzību, interešu ievērošana, brīvas darbības (laiks, vieta), izvēles (materiāli, sižets, tēli) un realizācijas iespējas.

Pētījuma 1. daļas **1.3. nodaļā** „Pirmsskolēna vizuālo spēju attīstības modeļa izstrāde un vērtēšanas kritēriji” atspoguļo vizuālo spēju procesuālā modeļa izstrādes pamatojumu.

Atsaucoties uz pedagoģijas un psiholoģijas teorijām, kuras veido priekšstatu par pirmsskolēna attīstību veselumā (Štāls, 1929; Viņotskis (Выготский), 1982; Milts (Милтс), 1983; Students, 1998; Šteiners, 2000; Špona, 2006), par spēju attīstību (Dēķens, 1919; Birkerts, 1923; Rubinšteins (Рубинштейн), 1973; Plotnieks, 1982; Teplovs (Теплов), 1985; Meikšāne, 1998; E.Maslo, 2003; Fišers, 2005; Špona, 2006 u.c.), vizuālo spēju attīstību (Armstrongs, (Armstrong), 1993; Gārdners (Gardner), 1999; Fišers, 2005; Gelbs, 2006; Riņķis, 2007 u.c.), par pirmsskolēna zīmēdarbības norisi kā personīgi nozīmīgu procesu (Hergerts, 1927; Hibnere, 1998; Bartels (Bartel), 1998; Ozoliņa – Nucho, Vidnere, 2000; Ķirse, 2002; Druvaskalne – Urdze, 2004; Frīdenberga, 2003; Miķelsone, 2003; Šteina 2006 u.c.), par pašpiederzes attīstību (Montesori (Монтессори) 1916; Svenne, 1930; Kants, 1934; Belobriķina (Белобрыкина), 1993; Ross, 2009; Špona, Čamane, 2009 u.c.), gribas īpašību, emociju, interešu un vajadzību attīstību (Dēķens, 1921; Svenne, 1930; Rodari, 1988; Izards (Изард), 1999; Goulmens, 2001), paradumu un attieksmju veidošanos procesā (Špona, 2001, 2006) un uz iepriekš apskatītajiem vizuālo spēju attīstības komponentiem, darba autore pētījumam izstrādājusi **vizuālo spēju attīstības procesuālo modeli**, pēc kura tiks veikts pētījums par vizuālo spēju attīstības, pilnveides iespējām tēlotājdarbības procesā (sk.1.attēlu).

1. attēls. Vizuālo spēju attīstības procesuālais modelis

Modelis atspoguļo sakarības starp pirmsskolēna pašpiederdes, vizuālo spēju pilnveidi un pieaugušā mērķtiecīgu darbību satura, līdzekļu atlasē.

Balstoties uz pedagoģiskās, psiholoģiskās literatūras analīzi, izvirzīti kritēriji vizuālo spēju attīstības noteikšanai zīmētdarbībā (sk. 1.tabulu).

1.tabula. Vizuālo spēju noteikšanas kritēriji, rādītāji, rādītāju līmeņi

Kritēriji	Rādītāji	Līmeņi		
		3. līmenis	2.līmenis	1.līmenis
1.Spējas uztveres tēlu vizualizēšanā	1.1.ģimenes vides vizualizēšana	pilnīgi izteikts saturs – attiecīgā pazīme spilgti izteikta bērna zīmējumā	daļēji izteikts saturs - attiecīgā pazīme vidēji izteikta bērna zīmējumā, attiecīgajai pazīmei ir gadījuma raksturs	nepilnīgi izteikts saturs – zems attiecīgās pazīmes atspoguļojums zīmējumā, pazīme nav novērojama.
	1.2. dabas un lietu vides vizualizēšana			
	1.3. pieaugušā stāstījuma vizualizēšana (<i>Lieģeniece, 1995; Ķirse, 2000; Teika, 2000; Babajeva, Gogoberidze (Бабаева, Гогоберидзе) 2011</i>)			
2.Pedagoga ierosināta vizuālās darbības satura un līdzekļu brīva izvēle	2.1.Bērnu zīmējuma satura izvēle un lietošana: - ģimenes vide - dabas, sociālā vide - lietu vide	izvēlas bieži - attiecīgā pazīme spilgti izteikta bērna zīmējumā	izvēlas reti - attiecīgā pazīme daļēji, reti izteikta bērna zīmējumā	neizvēlas - attiecīgā pazīme nav novērojama bērna zīmējumā
	2.2.izteiksmes līdzekļu pielietošana attēlošanas procesā - krāsu daudzveidība - izteikta forma - siluetu lietošana (<i>Duffy, 2006; Poļujanovs (Полюянов), 1988; Bartels (Bartel), 1998</i>)	izvēlas attēlošanai bieži - attiecīgā pazīme spilgti izteikta bērna zīmējumā	izvēlas attēlošanai reti - attiecīgā pazīme daļēji vai reti izteikta bērna zīmējumā	neizvēlas - attiecīgā pazīme nav novērojama bērna zīmējumā
	2.3. papildmateriālu pielietošana attēlošanas procesā (<i>Miķelsone, 1994; Hibnere, 1998; Frīdenberga, 2003; Bartels (Bartel), 1998</i>)	izvēlas bieži - attiecīgā pazīme spilgti izteikta bērna zīmējumā	izvēlas reti - attiecīgā pazīme daļēji, reti izteikta bērna zīmējumā	neizvēlas - attiecīgā pazīme nav novērojama bērna zīmējumā

3. Emocionālā attieksme pret vizualizēšanu	3.1. bērnu interese zīmēšanas procesā (<i>Birkerts, 1921, 1923; Lika, 2003; Dēķens 1921</i>)	zīmē ar aizrautību - ilglaicīga darbība	patīk zīmēt - reizēm ir ilgstoša, reizēm - īslaicīga darbība	nepatīk zīmēt, - īslaicīga darbība, nezīmē
	3.2. Bērna neatlaidība darbībā mērķa sasniegšanai (<i>Špona, 2006; Dēķens 1921; Izards (Изард), 2001</i>)	vienmēr pabeidz zīmējumu	dažreiz / nevienmēr pabeidz zīmējumu	bieži nepabeidz zīmējumu
	3.3. Sava zīmējuma pašvērtējums (<i>Špona, 2006; Babajeva, Gogoberidze (Бабаева, Гогоберидзе), 2011; Hanhele, 2006</i>)	vienmēr augsts	parasti augstāks nekā zemāks	zems / nevērtē sevi

Pētījuma 2. daļā „Pirmsskolēna vizuālo spēju attīstība eksperimentālā zīmēdarbībā” ir izzināta pirmsskolas vecuma bērnu vizuālo spēju pilnveide pedagoģiskajā praksē pirmsskolā, pārbaudīti teorētiski formulētie pirmsskolēna vizuālo spēju vērtēšanas kritēriji un to rādītāji, pārbaudīta procesuālā modeļa produktivitāte. Otrās daļas saturs strukturēts piecās nodaļās.

Pētījuma 2. daļas **2.1. nodaļā** „Vizuālo spēju izpētes organizācija un saturs ” raksturota pētījuma struktūra promocijas darbā izvirzītās hipotēzes pārbaudei, aprakstītas datu ieguves metodes, datu pētīšanas metodes, pētījuma datu apstrādes metodes.

Pētījuma nosies laikā pirmsskolēna darbošanās tiek orientēta uz pedagoga ierosinātu mērķtiecīgu darbību, kurā viņš līdzdarbojas ar bērniem. Bērnu darbība netiek pārtraukta, kontrolēta vai regulēta. Bērniem tiek nodrošināts brīvs pašizteikšanās process.

Bērnu zīmēdarbības process tiek vērots, un vērošanas protokolā atkārtoti tiek atzīmēti vizuālo spēju attīstības līmeņi pēc eksperimenta – zīmēdarbības paņēmieni sistēmas aprobācijas.

Pedagoģiskajā vērojumā iegūto vizuālo spēju attīstības līmeņa izvērtējumi un aptaujas rezultāti tika apstrādāti pēc Sankt-Pēterburgas Valsts Universitātes docenta A. Nasledova (Наследов) datu apstrādes metodes, novērtējot Kronbaha alfas koeficientus (Наследов, 2008).

Datu rezultātu apstrādei izmantota SPSS programma (IBM SPSS Statistics 20). Statistikas dati ir parādību skaitliskais raksturojums; tie iegūti

statistiskās novērošanas un apstrādes vai atbilstīgu aprēķinu ceļā (Kristapsone, 2014; Lasmanis, 1999).

Pētījuma 2. daļas **2.2. nodaļā** „Pirmsskolēna vizuālo spēju attīstības līmeņa konstatācija” pēc iepriekš izstrādātajiem kritērijiem un to rādītājiem ir veikta pirmsskolēnu vizuālo spēju attīstības analīze zīmētdarbībā. Pētījumā tika iesaistīti 50 bērni no dažādām pirmsskolas izglītības iestādēm.

Pētījumā tika analizēta bērnu zīmētdarbība un sasniegtais rezultāts - bērnu zīmējumi, kuros atklājās pirmsskolēnu vizuālo spēju attīstības līmeņi.

Bērnu darbības novērojums notika ievērojot pirmsskolas izglītības iestādes grupu dienas ritmu. Pētījuma 2. posmā laikā no 2011.gada oktobra līdz decembrim tiek vērota gan bērnu brīva zīmētdarbības norise, gan pedagoga organizēta zīmētdarbība.

Rezultāti ir iegūti, analizējot bērnu darbību un darbības rezultātu – zīmējumus pēc izstrādātajiem vizuālo spēju noteikšanas kritērijiem, rādītājiem. Gūtie rezultāti tika fiksēti novērošanas protokolā. Pētījums balstās uz bērna patstāvīgās darbības nozīmīgumu, jo darbības teorijā tiek atklāts, ka vajadzību kā iekšējo nepieciešamību un darbības virzītāju nosaka darbības mērķu un motīvu attiecības (Леонтьев, 1975). Tādēļ tikai darbībā var attīstīties bērns, bērna spējas, prasmes.

Pētījuma izvērtējuma nozīmīgumu nosaka pielietoto informācijas ieguves metodiku ticamības rādītāji.

Pētījumā ir aprēķināti Kronbaha alfa koeficienti atbilstoši vizuālo spēju novērtēšanas kritērijiem, kurus raksturo 9 rādītāji. Kronbaha alfas koeficienti, pēc A. Nasļedova (Наследов): ja Kronbaha alfa > 0,9 – teicama, > 0,8 – laba, > 0,7 – pieņemama, > 0,6 – apšaubāma, > 0,5 – maz noderīga un < 0,5 – nepieļaujama (Наследов, 2008; Kristapsone, 2014). Novērojumu rezultāti palīdzēja novērtēt katru vizuālo spēju novērtēšanas kritērija rādījumu.

Datu apstrādes rezultātā, izmantojot SPSS programmu (IBM SPSS Statistics 20), iegūti šādi pētījumā pielietoto vizuālo spēju kritēriju ticamības koeficienti (sk.2. tabulu).

2.tabula. Vizuālo spēju kritēriju statistiskie rādītāji pētījuma sākumā

Kritēriji	Spējas uztveres tēlu vizualizēšanā	Pedagoga ierosināta vizuālās darbības satura un līdzekļu brīva izvēle	Emocionālā attieksme pret vizualizēšanu
Skaitis (valīdi)	50	50	50
Vid. aritmētiskais	2,38	2,200	1,78

Kā redzams 2.tabulā, vizuālo spēju kritēriju ticamība vērtējama kā pietiekami augsta un ticama. Lai izvērtētu konstatējošā pētījuma posma rezultātus un noteiktu katra kritērija līmeni, tiek apskatīta katra kritērija statistika un biežuma sadalījums. Aritmētiskais vidējais raksturo vidējo iegūto vērtējumu.

Lai noteiktu, vai pastāv statistiski nozīmīga sakarība starp vizuālo spēju izvērtēšanas kritērijiem, zīmēdarbības vizuālo spēju izpētes sākumposmā tika veikta korelāciju analīze. Lai veiktu aprēķinus tika izvēlēts *Pīrsona korelācijas koeficients*. Grupa pēc apjoma ir maza (50), tādēļ empīrisko sadalījumu īpatnības neierobežo šī koeficienta lietošanu. Analizējot iegūtos rezultātus, var secināt, ka starp visiem kritērijiem pastāv statistiski nozīmīga korelācija (sk. 3.un 4. tabulu).

3.tabula. Korelāciju analīze I

1.,3.un 1.kritērija rādītāji		1.1.Ģimenes vides vizualizēšana	1.2.Dabas un lietu vides vizualizēšana	1.3.Pieaugušā stāstījuma vizualizēšana
1.1.Ģimenes vides vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	1	,203	,340*
	Sig. nozīmīgums	-	,158	,016
1.2.Dabas un lietu vides vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,203	1	,322*
	Sig. nozīmīgums	,158	-	,022
1.3.Pieaugušā stāstījuma vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,340*	,322*	1
	Sig. nozīmīgums	,016	,022	-
3.1.Bērnu interese zīmēšanas procesā	Pīrsona korelācijas koeficients	,384**	,206	,260
	Sig. nozīmīgums	,006	,152	,068
3.2.Bērna neatlaidība darbībā mērķa sasniegšanai	Pīrsona korelācijas koeficients	,265	,112	,184
	Sig. nozīmīgums	,063	,440	,201
3.3.Sava zīmējuma pašvērtējums	Pīrsona korelācijas koeficients	,315*	,150	,135
	Sig. nozīmīgums	,026	,298	,351

4.tabula. Korelāciju analīze II

1.un 3.kritērija rādītāji		3.1.Bērnu interese zīmēšanas procesā	3.2.Bērna neatmaidība darbībā mērķa sasniegšanai	3.3.Sava zīmējuma pašvērtējums
1.1.Ģimenes vides vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,384	,265	,315*
	Sig. nozīmīgums	,006	,063	,026
1.2.Dabas un lietu vides vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,206	,112	,150*
	Sig. nozīmīgums	,152	,440	,298
1.3.Pieaugušā stāstījuma vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,260*	,184*	,135
	Sig. nozīmīgums	,068	,201	,351
3.1.Bērnu interese zīmēšanas procesā	Pīrsona korelācijas koeficients	1**	,422	,178
	Sig. nozīmīgums	-	,002	,216
3.2.Bērna neatmaidība darbībā mērķa sasniegšanai	Pīrsona korelācijas koeficients	,422	1	,343
	Sig. nozīmīgums	,002	-	,015
3.3.Sava zīmējuma pašvērtējums	Pīrsona korelācijas koeficients	,178*	,343	1
	Sig. nozīmīgums	,216	,015	-

Tā kā visi koeficienti 11.un 12.tabulā ir pozitīvi, tas nozīmē, ka sakarības ir tiešas, tas ir, pieaugot vienas pazīmes vērtībām, vidēji pieaug arī otras pazīmes vērtības un otrādi.

Pētījuma 2. daļas **2.3. nodaļā** „Vizuālo spēju attīstības modeļa pārbaude pirmsskolēna zīmēdarbībā” sniegts eksperimentālās darbības norises raksturojums.

Ņemot vērā, ka pirmsskolēnam galvenais darbības veids ir rotaļa, pedagoģiskais process ir organizēts tā, ka bērni apgūst prasmes, sekmē vizuālo spēju pilnveidi rotaļājoties. Bērnu darbība tiek organizēta, balstoties uz iztrādāto vizuālo spēju attīstības procesuālo modeli.

Procesuālā modeļa pārbaudes secīgums atklāj bērna pašpiederdes attīstības virzību ciešā saiknē ar pieaugušā mērķtiecīgu pedagoģisko darbību, cenšoties atbalstīt bērna izvēli. Katrs no procesuālā modeļa komponentiem ir neatraujams viens no otra un darbojas pēc spirālveida principa savstarpējā mijiedarbībā.

Vizuālo spēju attīstības sekmēšanai tika izvēlētas tādas metodes, paņēmieni un darba organizācijas formas, kas rosina bērnu izziņas darbību un sekmē katra bērna iesaistīšanos pedagoģiskajā procesā, respektējot ikviena bērna attīstības vajadzības un veicinot fizisko, psihisko, sociālo attīstību

Uz teorētiskās literatūras analīzes pamata ir noteikti pedagoģiskās darbības principi, kas tiek ievēroti zīmētdarbības organizācijā, realizācijā: darbības mērķtiecība, bērna brīvas izvēles iespējas darbībā, bērna pašattīstība sev personīgi nozīmīgā darbībā.

Radot nepieciešamos apstākļus zīmētdarbībai (telpas iekārtojums, materiālu nodrošinājums), tiek ierosinātas zīmēšanas rotaļnodarbības.

Darba autore izvēlējās rotaļdarbību, jo - rotaļu darbība nodrošina ērtu un atvieglotu atmosfēru, kurā bērni var apgūt, risināt, izspēlēt dažādas situācijas (Fergus, Hughes, 1999). Zīmētdarbībā tiek izmantota valoda kā zīmējuma saturu paskaidrojošs komponents. Saruna ar bērnu par zīmējumu notiek uzreiz pēc zīmētdarbības. Tas pedagogam palīdz izprast vizualizācijas saturu. Sarunas jēdziens (saruna ar bērnu) pirmsskolā tiek skaidrots kā savstarpējā sadarbība un mīļietekme (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014).

Pēc zīmētdarbības pedagogs izteica lūgumu bērnam pastāstīt par savu zīmējumu. Kā norādījis M. Bartels (Bartel), bērnam par mākslas darbu nepieciešams jautāt nevis, kas tas ir, bet, ko tu par to gribi pastāstīt, jo tā ir saruna starp pieaugušo (izmantojot vārdus) un bērnu (izmantojot mākslas materiālus) (Bartel, 1998).

Pētījuma 2. daļas **2.4. nodaļā** „Pieaugušo un pirmsskolēnu sadarbība vizuālo spēju attīstībā” analizēts pieaugušo un bērnu sadarbības nozīmīgums zīmētdarbībā.

Lai bērns izpaustos tēlotājdarbības procesā, svarīga ir pedagoga pozitīvā attieksme. Bērnam ir svarīgi uzticēties pedagogam un justies brīvi brīžos, kad ir nepieciešama palīdzība, kā arī prieka brīžos. Nozīmīga ir arī radītā atmosfēra, motivācija darboties. Ja bērnam nav motivācijas darboties, piedalīties darba procesā, tad arī viņš nevar brīvi paust savas emocijas. Ja pedagogs ieinteresē bērnu darboties, rada pozitīvi emocionālu gaisotni un darbojas līdzī, tad arī bērns gūst gandarījumu. Lai bērni vieglāk un sekmīgāk uztvertu jaunu informāciju, ir nepieciešama rotaļa (lomu rotaļas) un emocionāls pārdzīvojums. Rotaļa rada bērnos prieku, enerģiju un attīsta bērnu, tā bērniem ir darbs un izprieca, vingrināšanās un savu spēju parādīšana – visa bērna pasaule. Emocijas bērnu un, protams, mūsu dzīvi padara interesantāku un krāsaināku.

Pirmsskolas izglītības iestādes skolotāju un ģimenes veiksmīgas sadarbības viens no būtiskākajiem nosacījumiem ir abu pušu motivācija. Pedagogam nepieciešams censties ar savu darbību saglabāt šo motivāciju un sadarbības procesā nepārtraukti aktualizēt jauno, vecākiem nezināmo, sevišķi to, kas attiecas uz bērna attīstību. Būtiski atklāt zīmēšanas nozīmi pieaugušā un bērna sadarbības procesā. Pastāv uzskats, ka zīmēšana kā metode ir ieteicama,

lai īstenotu pedagoga un bērna sadarbību, vēlreiz kopīgi pārdzīvojot to iedvesmu, kura raksturīga radošai darbībai (Angelides, Michaelidou, 2009).

Lai pilnīgāk atklātu pētījuma pedagoģisko problēmu un lai izzinātu pirmsskolas pedagogu un pētījumā iesaistīto bērnu vecāku attieksmi pret tēlotājdarbību, tās organizācijas principiem, pētījuma 4.posmā tika veikta pedagogu rakstveida aptauja, kurā piedalījās 180 pirmsskolas izglītības iestādes pedagogi vecumā no 20 līdz 58 gadiem ar darba pieredzi no 5 mēnešiem līdz 40 gadiem. No 180 anketām par derīgām tika atzītas 158 anketas. Vecāku aptaujā piedalījās pētījumā iekļauto bērnu vecāki. Vecāku anketēšanas galvenais uzdevums - noskaidrot vecāku viedokli par zīmētdarbības iespējām mājas apstākļos.

Pieaugušajiem ieteicams bērna darbību virzīt tā, lai tiktu apgūtas pamatprasmes, gūtas nepieciešamās zināšanas par zīmētdarbības materiālu izmantošanas iespējām un, lai bērnam būtu iespēja patstāvīgi brīvi izpausties. Pieaugušais iepazīstina bērnu ar zīmētdarbības paņēmieni daudzveidību, vingrina viņu darboties gan pazīstamās, gan sarežģītās tehnikās, paņēmienos.

Pieaugušais ir padomdevējs, bērna atbalstītājs, iedrošinātājs, tādēļ, esot līdzās bērnam, vērojot viņu darbībā, pieaugušais, ja vien tas ir nepieciešams, sniedz padomu un praktisku palīdzību veiksmīgai bērna zīmētdarbības uzsākšanai un turpināšanai.

Pieaugušajiem ieteicams arī rosināt bērnus veikt kopīgus darbus, sadarbojoties: bērns – bērns, bērns – pieaugušais. Sadarbības procesā ir iespēja veidot komunikācijas prasmes dažādos līmeņos un pieņemt kopīgo lēmumu.

Bērna radošā potenciāla attīstībai nepieciešama darbību daudzveidība, ko iespējams nodrošināt, iesaistot radošajā procesā arī citas metodikas un bērna, jau iepriekš apgūtās prasmes.

Izvirzot uzdevumus, vērā ņemams, ka bērnu darbības virzītāji ir interese un vajadzība - atbilstoši bērna vecumposma attīstības likumsakarībām. Tādēļ pirms praktiskās darbības ieteicama ir bērna intereses rosināšana. Tas var būt iztēli rosinošs literārs darbs, rotaļlietas vai pārrunas un vērojumi dabā. Tā, lai bērniem tiktu iedots kāds neliels pavediens darba uzsākšanai, tomēr pats darba process paliktu pašu bērnu rīcībā. Pieaugušais var sniegt padomu un praktisku palīdzību veiksmīgai darba uzsākšanai vai tā turpināšanai, neiejaucoties bērna darbībā. Ieteicams nesalīdzināt bērnu darbus, bet gan izvērtēt katra bērna attīstības dinamiku, tādā veidā sekmējot bērna pašapziņas izaugsmi.

Pētījuma 2. daļas **2.5. nodaļā** „Konstatējošā posma un veidojošā eksperimenta rezultātu salīdzināšana un interpretācija” atspoguļota eksperimentālās darbības rezultātu analīze un salīdzināšana. Gūto datu analīze atklāj pirmsskolēna vizuālo spēju pilnveides procesu.

Atkārtotas situācijas izpētes posmā, lai noteiktu, vai pastāv statistiski nozīmīga sakarība starp vizuālo spēju noteikšanas kritērijiem, tika veikta korelāciju analīze. Aprēķiniem tika izvēlēts *Pīrsona korelācijas* koeficients.

Analizējot iegūtos rezultātus, var secināt, ka starp kritērijiem pastāv statistiski nozīmīga korelācija (sk. 5. un 6. tabulu).

5.tabula. Kritēriju savstarpējā korelācija I 2.mērījums

1.kritērija un 3.kritērija rādītāji 2.mērījums		1.1.Ģimenes vides vizualizēšana	1.2.Dabas un lietu vides vizualizēšana	1.3.Pieaugušā stāstījuma vizualizēšana
1.1.Ģimenes vides vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	1	,006	,429**
	Sig. nozīmīgums	-	,967	,002
1.2.Dabas un lietu vides vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,006	1	-,098
	Sig. nozīmīgums	,967	-	,497
1.3.Pieaugušā stāstījuma vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,429**	-,098	1
	Sig. nozīmīgums	,002	,497	-
3.1.Bērnu interese zīmēšanas procesā	Pīrsona korelācijas koeficients	,318*	,387**	,180
	Sig. nozīmīgums	,024	,006	,211
3.2.Bērna neatlaidība darbībā mērķa sasniegšanai	Pīrsona korelācijas koeficients	,290*	,186	,299*
	Sig. nozīmīgums	,041	,196	,035
3.3.Sava zīmējuma pašvērtējums	Pīrsona korelācijas koeficients	,513**	-,090	,456**
	Sig. nozīmīgums	,000	,536	,001

6.tabula. Kritēriju savstarpējā korelācija II 2.mērījums

1.kritērija un 3.kritērija rādītāji		3.1.Bērnu interese zīmēšanas procesā	3.2.Bērna neatlaidība darbībā mērķa sasniegšanai	3.3.Sava zīmējuma pašvērtējums
1.1.Ģimenes vides vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,318	,290	,513**
	Sig. nozīmīgums	,024	,041	,000
1.2.Dabas un lietu vides vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,387	,186	-,090
	Sig. nozīmīgums	,006	,196	,536
1.3.Pieaugušā stāstījuma vizualizēšana	Pīrsona korelācijas koeficients	,180**	,299	,456

	Sig. nozīmīgums	,211	,035	,001
3.1. Bērnu interese zīmēšanas procesā	Pīrsona korelācijas koeficients	1*	,401**	,409
	Sig. nozīmīgums	-	,004	,003
3.2. Bērna neatlaidība darbībā mērķa sasniegšanai	Pīrsona korelācijas koeficients	,401*	1	,308*
	Sig. nozīmīgums	,004	-	,030
3.3. Sava zīmējuma pašvērtējums	Pīrsona korelācijas koeficients	,409**	,308	1**
	Sig. nozīmīgums	,003	,030	-

*korelācija ir nozīmīga 0,01 līmenī.

**korelācija ir nozīmīga 0,05 līmenī.

Lai novērtētu bērnu vizuālo spēju attīstības dinamiku, tika izmantots Stjūdenta t kritērijs. Tika salīdzināti sākotnējās situācijas pētījuma sākumā veiktās izpētes rezultāti (1. mērījums) un eksperimentālās darbības noslēguma (2. mērījums) rezultāti. Novērtējot iegūtos rezultātus, tiek secināts, ka respondentu prasmes, spējas vizualizēt eksperimenta beigās visos kritērijos ir augstākas. Pēc Stjūdenta t testa rezultātiem pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības visos kritērijos (pēdējā aile sig < 0,05). Ņemot vērā, ka visi aprēķinātie koeficienti ir pozitīvi, tas nozīmē, ka sakarības ir tiešas. Tātad pētījumā gūto rezultātu par pirmsskolēnu vizuālo spēju attīstības dinamiku var atzīt par statistiski nozīmīgu (sk.7.tabulu).

7.tabula. Pirmsskolēna vizuālo spēju attīstības salīdzinošā analīze

Rādītāji	Vidējais aritmētiskais		SD	T testa vērtība	Sig
	1.mērījums	2.mērījums			
Ģimenes vides vizualizēšana	2,38	2,58	,404	-3,500	,001
Dabas un lietu vides vizualizēšana	2,20	2,48	,536	-3,694	,001
Pieaugušā stāstījuma vizualizēšana	1,78	2,60	,560	-10,349	,000
Bērnu zīmējuma satura izvēle un lietošana-ģimenes vide	2,42	2,56	,405	-2,447	,018

Bērnu zīmējuma satura izvēle un lietošana- dabas, sociālā vide	1,62	1,82	,452	-3,130	,003
Bērnu zīmējuma satura izvēle un lietošana- lietu vide	2,58	2,74	,681	-1,661	,103
Krāsu daudzveidība	2,02	2,68	,658	-7,092	,000
Izteikta forma	2,22	2,14	,724	,781	,438
Lieto siluetus	1,98	1,54	,675	4,610	,000
Papildmateriālu pielietošana	1,74	2,70	,638	-10,647	,000
Bērnu interese zīmēšanas procesā	2,36	2,68	,471	-4,802	,000
Bērna neatlaidība darbībā mērķa sasniegšanai	2,22	2,54	,471	-4,802	,000
Sava zīmējuma pašvērtējums	2,10	2,40	,505	-4,200	,000

Rezultātu apkopojumā redzams, ka ir statistiski nozīmīgas atšķirības starp pētījuma 1. un 2. mērījumu. Svarīgi ir aplūkot 1.kritērija 3.rādītāja rezultātus, kuros redzams, ka uzlabojušies rādītāji pieaugušā stāstījuma vizualizēšanā, kā arī 2.kritērija krāsu daudzveidības pielietošanas rādītājs nozīmīgi palielinājies. Kā būtisku darba autore vēlas atzīmēt 3.kritērija 3.rādītāju – sava zīmējuma pašvērtējums, kurš arī palielinājies un ir nozīmīgs ne tikai pirmsskolēna vizuālo spēju attīstībā, bet arī personības attīstībā veselumā. Būtiska ir arī 2.kritērija papildmateriālu izmantošanas rādītāja ievērojama paaugstināšanās.

Līdz ar to var secināt, ka zīmētdarbības pedagoģiskā procesā, izmantojot izstrādāto zīmētdarbības programmu, paņēmienu sistēmu un vizuālo spēju attīstības procesuālo modeli, ir pilnveidojušās pirmsskolēnu vizuālās spējas.

Pētījuma rezultātā secināts:

- *Pirmsskolēnu vizuālās spējas ir pilnveidojušās, jo visos kritēriju izvērtējuma rādījumos pētījuma beigās mērījumi ir augstāki nekā pētījuma sākumā. Šāds izvērtējums apliecina pirmsskolēnu vizuālo spēju attīstības procesuālā modeļa produktivitāti.*
- *Modeļa izstrāde un tā realizācija atklāj, ka vizuālās spējas attīsta, pilnveido pats bērns patstāvīgi nozīmīgā darbībā.*

- *Pirmsskolēna pašizteikšanās zīmēdarbībā realizējas radošā pedagoģiskā vidē, līdzdarbojoties pedagogam un ievērojot mērķtiecības, brīvas izvēles principu. Tādejādi bērna personīgi nozīmīga, radoša darbība iegūst pašstimulējošu raksturu.*
- *Vizuālo spēju pilnveides procesu sekmē pedagoga un vecāku sadarbība un iesaistīšanās zīmēdarbības procesā.*

Secinājumi

- Zīmēdarbība ir līdzeklis pirmsskolā, kas atbrīvo bērna emocijas, nojautu un iztēli, pilnveidojot prasmi redzēt un saskatīt. Darbojoties bērns iepazīst sevi, vienaudžus, pedagogus un apkārtējo pasauli.
- Pedagoģis ir bērna vizuālo spēju, prasmju apgūšanas virzītājs, jo viņa darbība ir lielisks paraugs un stimuls bērniem darboties. Pedagoģis var pilnveidot bērnu vizuālās spējas un attīstīt radošu personību tikai tad, ja pats ir radošs, vispusīgs, ieinteresēts piedalīties praktiskā darbībā, veidot savu darbu un zīmēdarbībā izmanto daudzveidīgus paņēmienus un līdzekļus, veicinot bērna personības vispusīgu attīstību.
- Zīmēdarbība pirmsskolā bērnam ir personīgi nozīmīga darbība un tieši tāpēc tiek sekmēta personības pašattīstība. Bērna vizuālo spēju pilnveide balstās uz bērna brīvas gribas principa.
- Balstoties uz bērna pieredzi - pašpieredzi, pašattīstību tiek sekmēta jaunas pašpieredzes veidošanās, kuras procesā ir nozīmīga ne vien paša bērna motivēta darbība, bet arī pieaugušā mērķtiecīga, bērnu atbalstoša pedagoģiskā darbība.
- Pirmsskolēna vizuālās spējas veidojas ciešās mijattiecībās ar pieaugušo, kurš rada vidi bērna pašdarbībai, ievērojot pedagoģiskās darbības principus: darbības mērķtiecību, bērna brīvas izvēles iespējas darbībā, bērna pašattīstība sev personīgi nozīmīgā darbībā.
- Spējas rodas un veidojas tikai patstāvīgā, personīgi nozīmīgā darbībā.
- Vizualizācija ir lietu, parādību uztveršana (balstoties uz sajūtās uztverto), to grafiskā priekšstatīšana (prātā) un vizualizēšana (atspoguļošana zīmējumā).
- Ir apstiprinājusies darbam izvirzītā hipotēze: vizuālo spēju pilnveidošanās tēlotājdarbībā pirmsskolēniem norit veiksmīgāk, ja pirmsskolēnam tiek piedāvāti brīvai izvēlei daudzveidīgi tēlotājdarbības līdzekļi, ja bērns pašizteikšanos realizē pedagoģiskā radošā vidē un, ja bērna radoša un brīva darbība iegūst attīstības procesā pašstimulējošu raksturu.

- Pētījumam izvirzītais mērķis ir sasniegts un izvirzītie uzdevumi realizēti, analizējot pedagoģisko, psiholoģisko un mākslas literatūru par vizuālo spēju veidošanos pirmsskolēna attīstības procesā, izstrādāti pirmsskolēna vizuālo spēju vērtēšanas kritēriji un rādītāji, kā arī izveidots un aprobēts vizuālo spēju attīstības procesuālais modelis un zīmētdarbības paņēmieni sistēma vizuālo spēju pilnveidošanai pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma rezultāti aprobēti:

Zinātniskajās publikācijās

1. **Randoha, A.** (2014). Self-expression of pre-schoolers through the process of drawing. Scientific practical conference *Early childhood teacher training issues*. Kaunas University. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Kauņa: Kauno Koleģija, 156 – 166 lpp. ISBN 978-9955-27-436-0.
2. **Randoha, A.** (2014). Promotion of pre-schooler intellectual and writing skills with drawing activities. *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rēzekne: AR Izdevniecība, 589-599 lpp. ISSN 1691-5887.
3. **Randoha, A., Tauriņa, A.** (2014). Pirmsskolas vecuma bērna stāstītprasmes sekmēšana tēlotājdarbībā. RPIVA 7. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienīgu sabiedrības izglītībā*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rīga: RPIVA, ISBN 978-9934-503-15-3.
4. **Randoha, A.** (2013). Pedagogical framework conditions to promote the artistic activities in pre-school. *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli 2013.gada maijs. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rēzekne: AR Izdevniecība, ISSN 1691-5887. Raksts publicēts datu bāzē *Thomson Reuters Conference Proceedings Citation Index-Science (ISI Web of Science)*.
5. **Randoha, A.** (2013). Pirmsskolēna intelektuālo spēju pilnveidošanās iespējas vizuālajā mākslā. *54. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", ISSN 978-9984.
6. **Randoha, A., Augstkalne, D.** (2011). Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā. *53. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", ISBN 978-9984-14-563-1.

7. **Randoha, A.**, Uršula, V. (2010). Literāro darbu izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanai. RPIVA 5. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rīga: RPIVA, ISBN 978-9934-8060-5-6, 272-278.
8. **Randoha, A.** (2009). Pirmsskolēna intelektuālo spēju sekmēšana pedagoģiskajā procesā. *51. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 389-395 lpp. ISBN 978-9984-14-480-1.
9. **Randoha, A.** (2009). Intelektuālo spēju pilnveide pirmsskolā. *IV Jauno zinātnieku konference*. Rakstu krājums. RPIVA, ISBN 978-9934-8060-2-5.

Zinātniskajās konferencēs

1. Randoha, A., Tauriņa, A. Pirmsskolas vecuma bērna stāstītprasmes sekmēšana tēlotājdarbībā. RPIVA 7. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums, 2014. Rīga: RPIVA, ISBN 978-9934-503-15-3.
2. Randoha A. SELL International Scientific Conference in Sports Science: „Sports, student, Lifestyle” uzstāšanās ar referātu „The Promotion of Movement Motivation within preparatory integrate work”, Rīga, 2013.
3. Randoha A. Vizuālo spēju izpausmju sekmēšana. RPIVA 6. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Rīga: RPIVA.
4. Randoha, A. Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā. *53. Starptautiskā zinātniskā konference*. Daugavpils, 2011.
5. Randoha, A. Literāro darbu izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanai. RPIVA 5. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. RPIVA, 2010.
6. Randoha A. Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā. XIV Starptautiskā kreativitātes konference „Kreativitāte individualitātes dzīves gaitā”, Rīga, RPIVA, 2009.
7. Randoha A. Intelektuālo spēju attīstīšana tēlotājmākslas procesā pirmsskolas vecuma bērniem. XIV Starptautiskā kreativitātes konference „Kreativitāte individualitātes dzīves gaitā”, Rīga, RPIVA, 2009

Pētnieciskajos projektos

RPIVA zinātniskās pētniecības projekta „Sociālpedagoģiskās problēmas bērnu audzināšanā mūsdienu Latvijas bērnudārzos” (Reģ. Nr. 2013/9) pētījuma ietvaros publicēts raksts grāmatai „Bērna pašizteikšanās tēlotājdarbībā”.

RIGA TEACHER TRAINING AND EDUCATIONAL MANAGEMENT
ACADEMY

Faculty of Pedagogy

Doctoral study programme “Pedagogy”

ANTRA RANDOHA

**DEVELOPMENT OF PRE-SCHOOL
CHILDREN’S VISUAL CAPACITIES IN FINE
ARTS**

Summary of doctoral dissertation
for receiving a doctoral degree in Pedagogy
Sub-field: Preschool Pedagogy

Scientific supervisor of the doctoral dissertation:
Asoc. prof. Dr. paed. Agrita Tauriņa

Riga
2015

The doctoral thesis has been produced at the Riga Teacher Training and Educational Management Academy (RTTEMA). Faculty of Pedagogy in the time period between 2008 and 2015

Eiropas Sociālā fonda projekts "Atbalsts studijām Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas doktora studiju programmā "Pedagoģija"" (Nr. 2011/0046/1DP/1.1.2.1.2/11/IPIA/VIAA/009)

Work structure: doctoral thesis in 2 parts

Thesis supervisor

Riga Teacher Training and Educational Management Academy
Asoc. prof. Dr. paed. **Agrita Tauriņa**

Thesis reviewers:

Professor at the Riga Teacher Training and Educational Management Academy,
Dr. habil. paed. **Ausma Špona**
Professor at the University of Latvia, Dr. paed. **Emīlija Černova**
Professor at the University of the Liepaja, Dr. paed. **Alīda Samuseviča**

Doctoral thesis defence will take place at

Open session of Pedagogical board of promotion at
Riga Teacher Training and Educational Management Academy
On June 29, 2015 at 10.00 pm in Imantas 7. līnija 1, room 227

The doctoral thesis and its summary can be found in

Library of RTTEMA, Imantas 7. līnija 1, Riga, Latvia

RTTEMA Pedagogical board of promotions
Chairperson professor Dr. paed. **Inese Jurgena**

ISBN 978-9934-503-27-6

RTTEMA, 2015
Antra Randoha, 2015

General description of the doctorate thesis

A person is formed into a personality by living in the community. In accordance with activity, and attitude and values realized, child's independence in own development is activated. Thus, every process lived through artistic activity supplements child's self-experience.

Only through their activities and interactions with the environment, respecting their own and other people's needs and interests, a subject acquires a social quality – level of personality.

Pre-school stage is the most important in the development of personality, when development of mental, physical, social, creative, and emotional areas is the most intensive. A wholesome development and growth of the personality requires not only a versatile, creative, and harmonious teaching process, which does not limit the possibilities of child's expression, but also a professional and humane educator who can help the child develop into a curious "researcher", and a creative personality. Although modern society tends to hold a view of a liberal and humane development of a child, often pre-schools maintain a stereotypical approach to child's artistic activities (templates, patterns), child's creative development of individual abilities in art-activity is managed by indicating topics, forms of expression, necessary materials and results, no allowing the preschooler the opportunity of choice and active individual activity.

A study of literature highlights an opinion – if child is forced to do an action following a certain example or pattern, it negatively affects his development as it impedes self-initiative and willingness for creative activities (Hibnere, 1998, 29). Preschooler's independent process of drawing at a suggestion of an adult facilitates the overall development of individual abilities. In his turn, J.H. Pestalozzi has emphasized that it is important to develop child's strength of heart, clarity of mind and agility of hands in a united entirety. The impulse from the heart has to pass to mind and hands, and the strength of heart's love has to shine through logical, important and meaningful action (Pestalocijs, 1996).

In preschool the act of game-playing is the principal possibility for a child to express the process of drawing. Insufficient time in preschool is spent on preschooler's process of drawing as the dominant one and the perfection of visual abilities as a whole. To provide the possibilities for preschooler's self-expression in the process of drawing not only during time of game-playing, free access to various materials is necessary throughout the day, thus creating the opportunity for the child to act upon his own intentions. Through the process of drawing when different techniques and means of drawing are tested, colors are mixed, new ways of expression are discovered, others are observed and their actions are imitated, the main conditions for meaningful actions of the child are ensured.

The fine arts ensure development of personality in entirety as the understanding of artistic values is the foundation of development of an intelligent, tolerant and well-rounded society. Artistic education stimulates emotional development and can establish a better equilibrium between cognitive and emotional development (UNESCO, 2006, 5).

The concept of “I”, interaction skills, self-evaluation and language skills are formed in the early childhood together with the development of abilities. As soon as the child starts to think, he starts being aware of his needs and can make a choice. Through difficulties and obstacles, that the child has to overcome, he develops and improves himself. The child, yet unaware himself of the meaning of abilities, has the desire to act, inquire, study, challenge the mind by engaging with various objects.

The adults try to solve the issue of how to offer as much knowledge as possible to ensure development of the child. However, more than knowledge, it is essential to create conditions for beneficial development of the child. The process of ability development itself is not easy. Development of the child starts already at the beginning of his life, however, the way the development advances depends on the child’s living conditions, the environment, created by people, and his location. The interaction of adults with the child is as important, it often aids the development of only intellect or abilities of narrow specialization. J.A. Students suggests preparing mind so that it can see the truth better and express it the easiest way (Students, 1998).

A child is a unique being. The adult is the one, who, by sensing the child, helps him get acquainted with this world, and awaken the hidden mental strengths and abilities (Vilciņa, 1998). For that reason, crucial magic words for upbringing in the first years of child’s life are imitation and example (Šteiners, 2000). The adult leads the child in the world of art with his example, attitude, so that child has an interest and desire to emulate it.

The pedagogical process in the preschool is based on the promotion of well-balanced development of child’s personality by using varied methods of upbringing and learning. The preschool is the time when enrichment of knowledge, development of abilities and skills take place, yet greater attention should be given to the development of the abilities. That is an important task for the preschool period, therefore a focused choice of the content and means of education is very significant, a every person is an individuality with features, abilities and endowments characteristic only to him. Modern society or pedagogical thought emphasizes the development of every individual in its entirety, highlighting the self-development of the preschooler in the pedagogical process.

Heredity plays a great role in the development of abilities, however social factors are no less important, especially the actions of parents and teachers for the facilitation of child’s development. The process of upbringing is a targeted

heredity, environment and life-action interconnection realization management that promotes self-development of personality, cultural learning and socialization (Špona, 2006, 92).

Abilities are one of the most complicated characteristics of personality development. There are three approaches for defining the nature of abilities: abilities are biologically determined, abilities are acquired during life and the third – integrated approach – dialectics of hereditary and acquired abilities (E.Maslo, 2003).

In the upbringing process of a preschooler a notion of M. Štāls should be used, which states that the main task of upbringing is to make sure that the features set by nature could develop in the broadest way possible (Štāls, 1929).

Based on the development and upbringing process of the preschooler, the preschool under the guidance of a creative and tolerant teacher can become the environment that could ensure a well-rounded development of a child. The preschooler develops as a personality if the teacher purposefully guides this development, taking into account child's hereditary capabilities, abilities, needs, interests and regularities of development.

The regulations regarding the State preschool education guidelines state that the pedagogical process of preschool education bases on the principles of humanism, visuality and succession. The main conditions of the pedagogical process of preschool education are:

- To consider child's needs, interests and abilities in ensuring his individual development;
- To facilitate for a child positive self-feeling in a secure and developmentally-conducive environment;
- To ensure cooperation between the child, teacher and parents or child's legal guardians (Ministru kabineta Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām, 2012).

Through pedagogical process a child is able to discover the world and search for insights undisturbed. A preschool teacher with purposefully planned pedagogical activities greatly affects the direction of preschooler's development. The teacher either directs the development towards advancement or subjects it to some certain stereotypes. Teachers often do not see artistic activity as an essential facilitator of preschooler's development, so they do not pay the necessary attention to its organization and the artistic activity does not advance focused development.

During the work in preschool and evaluation of children's artistic activity, the role of the process of drawing in the development of child was highlighted, taking into account both needs and interests of the child and his free will. Child gains a lot for his development by freely working and playing with the materials of the process of drawing, for that reason, the author of the thesis emphasizes the importance of the process of drawing in the development of child's visual

abilities by preparing a thesis “The Development of Preschooler’s visual abilities through artistic activity”. It is necessary to formulate a system of process of drawing methods for children of preschool age and theoretically justify the conformity of this system to the needs and interests of the child.

Object of the study: process of artistic activity in preschool.

Subject of the study: visual abilities of a preschooler.

Aim: model the process of preschooler’s visual ability development, formulate a system of pedagogical methods for the process of drawing that corresponds to the needs of child, and test it through experiment.

Hypothesis of the study:

Development of preschooler’s visual abilities through artistic activity is more successful if:

- Varied materials for drawing are freely offered;
- Child expresses himself in a pedagogical and creative environment;
- Child’s creative and free activity attains a self-stimulating character during the development process.

Tasks:

- Analyze pedagogical, psychological and art literature about the formation of visual abilities in preschooler’s development process.
- Formulate criteria and indicators for the evaluation of preschooler’s visual abilities.
- Create and appraise a visual ability development model and an act-of-drawing method system for development of visual abilities in the pedagogical process.

The theoretical and methodological foundation of the thesis is formed by:

- The theory of a biologically determined ability development (Kant (1931), Galton (1974), Plotnieks (1982), Vigotskis (1991), Armstrong (1993), Flavell (1993), Vorobjovs (1996), Gardner (1999), Mönks (2000), E.Maslo (2003), Fišers (2005), Riņķis (2007), Anspaks (2006) and other).
- The theory of developing abilities gained through upbringing process (Birkerts (1923), Štāls (1929), Plotnieks (1982), Теплов (1985), Айзенк, (1992), Armstrong (1993), Students (1998), Meikšāne (1998), Gardner (1999), Пиаже (1997; 2002), E.Maslo (2003), Fišers (2005), Preyer, (2005) and others).
- The activity theory – activity as a personally significant process system in the subject – object interaction (Рубинштейн (1973), Выготский, (1968), А.Леонтьев, (1975), Špona (2001, 2006).
- Theories on personally significant activities (Выготский (1968, 2000), А. Леонтьев (1975), Д. Леонтьев (1998), Špona (2001, 2004, 2006), Čehlova (2004)).

- The theory on leading activity and new formations – act of game-playing as the main type of child’s activity in preschool (Svenne, (1930), Students, (1935) Meikšāne (1998), Фребель (2005), Dzintere, (2007, 2009)).
- Cognitive theory – development of intellectual abilities and thinking (Выготский, (1997), Piažē (2002)).
- The theory on artistically creative activity (Dēķens (1919), Монтессори (1916, 1997), Dauge (1920, 1925), Birkerts (1923), Hergerts (1927), Svenne (1930), Kants (1934), Выготский (1968, 2000), Сакулина, Комарова (1982), Barnes (1987), Белобрыкина (1993), Лаврентьева (1995), Карпова (1994, 1997); Miķelsone (1997, 1996, 2000, 2004, 2014), Hibnere (1998, 2000); Gadamers, (1999); Alijevs (1999), Khatena (2000), Frīdenberga (2003), Davies (2003), Новикова (2010) u.c.).

Methods of the study

- Theoretical methods: theoretical analysis of pedagogical, psychological and art literature, modeling, content analysis.
- Empirical methods: observation, surveying and the comparative analysis of empirical data using the statistical processing and analysis of the data, experiment, creation and analysis of pedagogical situations, analysis of children’s works.

The experimental basis of the study

Riga preschool education institutions „Priedīte” and „Laismiņa”, Tukums preschool education institution „Vālodzīte”. The study involved 180 preschool teachers, 50 children aged 4-7 and parents (50).

Stages of the study

Stage 1. From September 2008 until May 2010 author was proposing the problem, initial aim, and hypothesis of the study. The scientific literature was studied to gather information on ability development theories and visual ability development advancement as pedagogical problem. Initial analysis of literature was carried out about the role of artistic activity in preschooler’s development. A methodology forerun and determination of visual ability criteria were performed.

Stage 2. From June till December 2010 literature on the process of drawing – child’s self-expression and self-development possibility – was summarized and analyzed. Criteria for visual ability evaluation were specified and determination of the real preschoolers’ levels of visual abilities was ascertained. A survey of preschool teachers was carried out and the received results were analyzed by frequency and interpretation using the analytical, descriptive method of statistics (IBM SPSS Statistics 20).

Stage 3. From January till September 2012 the thematic activity program for drawing game-play in preschool was prepared, a system of methods for the

process of drawing and a model of visual ability development were developed. The thematic program and the system of methods for the process of drawing is being implemented in the bachelor and first level professional higher education program of RTTEMA in the study course “Content of Child’s education in family and preschool: methodology of artistic activity”.

Stage 4. From October 2012 until May 2013 the experimental organization of the drawing process for the development of preschooler’s visual abilities was carried out by using the thematic program and the system of methods for the process of drawing. The parents of preschoolers involved in the study were surveyed.

Stage 5. From May till December of 2013 – reevaluation of visual ability levels (in May), interpretation; analysis and comparison of the 1st and 2nd readings – data.

Scientific novelty of the study

The study highlights and discovers the principles of pedagogical work necessary for the facilitation of preschoolers’ visual abilities, process of drawing, and individual activity.

In the course of the study the concept of “visualization” was defined – it is perception of objects and phenomena (based on perceptions in feelings), graphic representation (in mind) and visualization (reflection in a drawing).

During the study it was established that in the child’s development process creative and free process of drawing gains self-stimulating character.

Criteria, indicators and levels of visual ability evaluation were developed:

Criterion Nr.1 – abilities in visualization of perception images (indicators: visualization of family environment, visualization of nature and object environment, visualization of adult’s narrative).

Criterion Nr.2 – suggested by the teacher, free choice of visual activity content and means (indicators: children’s choice and application of drawing content: family environment, nature, social environment, object environment; application of means of expression in the depiction process: color diversity, distinct form, use of silhouettes; use of additional materials in the depiction process).

Criterion Nr.3 – emotional attitude towards visualization (indicators: child’s interest in the drawing process, child’s persistence in activity to reach the goal; self-evaluation of the drawing).

The procedural development model for preschoolers’ visual ability advancement was constructed and empirically tested; its components and their mutual regularities were described.

Practical significance of the study

In the course of the study practically available methodical materials for preschool teachers were developed – the process of drawing method system and the thematic activity program for the process of drawing.

Theoretical conclusions and teaching aids were introduced in the lecture course “Child’s education content in family and preschool: methodology of artistic activity” for the students of the RTTEMA professional bachelor programs “Preschool teacher”, “Preschool and primary school teacher”, and the RTTEMA first level professional higher education study program “Preschool teacher”.

Limits of the study

Age of the children involved in the study is from 4 to 6 years. This time of childhood (4-5, 5-6 years) was selected purposefully, as in this stage the figurative thinking develops noticeably and the development of visual abilities in the process of drawing happens dynamically. The empirical study of the doctoral thesis analyzes the process of drawing. Preschooler’s process of drawing is closely linked with the development of visual abilities, self-expression and self-development possibilities, that is reflected in the drawings. No other types of artistic activity are studied.

Structure of the doctoral thesis: annotation in Latvian and English, introduction, 2 chapters, 20 sub-chapters, conclusion, thesis for presentation, bibliography and list of sources, appendices. Text takes 154 pages, 21 tables and 35 figures illustrate the text, the bibliography and list of sources consists of 254 publications and sources. Thesis has 20 appendices.

Theses proposed for the presentation:

1. Preschooler’s visual abilities develop in the process of drawing unity of perception of the world and self-expression of the needs, which is manifested as individual activity.
2. Preschooler’s visual ability development is facilitated by varied pedagogical means for process of drawing in the process of individual activity that becomes a self-stimulating factor for development and advances the activity self-experience of children.
3. Child’s self-expression materializes in a pedagogical and creative environment that is created by an equal cooperation of the teacher and parents with the child both in family and preschool education institution.
4. Preschooler’s artistic activity ability development is positively influenced by a systematic process of drawing.
5. Development of preschooler’s artistic activity abilities is positively influenced by systematic process of drawing in a natural, creative educational and social environment in preschool and family, which is

characterized by basing on child's achievements in a freely chosen activity.

Content of the doctoral thesis

The introduction substantiates the choice and topicality of the doctoral thesis topic, determines the object, subject, aim, hypothesis and tasks of the study, bases the methodology, scientific novelty, practical significance, and the basis of the study.

In the first part of the study “The psychologically pedagogical foundations of preschooler's ability development” author analyzes theoretical literature on pedagogy, psychology, art, constructs the procedural model of preschooler's visual ability advancement. The first part is structured is 5 chapters.

In the first part of the study, **chapter 1.1.** “Nature and development of abilities in psychology and pedagogy theories” displays the nature of abilities pedagogy and psychology (E.Maslo (2003), Flavell (1993), Gardner (1999), Fišers (2005), Armstrong (1993), Kants (1931), Vigotskis (1991), Mönks (2000), Riņķis (2007), Vorobjovs (1996), Anspaks (2006), Galton (1974), Plotnieks (1982) u.c.), thus discovering abilities as a characteristic that gives an opportunity to do and perform something successfully, perceive and react to a process or an object, and provides the necessary conditions for such process.

Abilities can be hereditary or capabilities and skillfulness obtained and developed through upbringing process, therefore preschool period is a significant time for development of abilities and capabilities.

There are several approaches in the ability development. The first approach is based on the theory of biologically determined abilities. According to this theory, abilities are inherited qualities, and the ability development process is only an expansion of the genetic program. The second approach states that understanding of the nature of abilities derives from the theory of acquired ability theory, whose supporters consider abilities to be dependent only on environment and upbringing. The third approach is based on the understanding of interaction between ability heredity and social environment. Adherents of this approach hold a view that one cannot understate the role of both capabilities and social conditions in the development of abilities.

It is thought that abilities are created based on the capabilities and are developed through upbringing in a social environment. Development of abilities happens in the activity process.

Ability development is an unending process that occurs in a concentric development and cannot happen without the effort person's will. Environment holds significant influence over the ability development. For that reason, it is important to understand that through interaction of development and

environment person's abilities will develop as abilities to do. Abilities develop and form only through an independent and personally significant action.

The **chapter 1.2.**, "Psychologically pedagogical substantiation of visual abilities" analyzes the significance of the visual abilities in preschooler's development.

Visual abilities are a type of intellect, as well as a skill to notice, transform and recreate various images from the visually spatial world. It is an ability to vividly visualize and draw the perceived information. Visual information for a child is everything seen, felt and happening around him – words, numbers, drawings, images, models, events, signs and symbols. There is an opinion that the more child's senses are involved in an activity, the more splendid the visualization will be. With conscious visualization the mind and the imagined desired outcome are concentrated. In this process child's concentration and persistence is important (Gelbs, 2006).

Building upon the personality activity theory that bases activity as system of processes in subject interaction (Lieģeniece, 1999; Špona, 2006; Выготский, 2000), the significance of child's demonstrative activity is characterized. At the foundation of demonstrative activity is the development of visual ability as a result of preschool's practical activity process. Preschooler's visual ability development is influenced by both observation and participation in activity. Therefore, child's persistence in activity is significant.

The main components of the visualization process: perception of a visual image, sensing, process of emotional experience (emotional attitude), activity or process (reflection of emotional experience in drawing).

It has been established that visualization is – perception of objects and phenomena (basing on the feeling perception), their graphic representation (in mind) and visualization (reflection in a drawing).

In **chapter 1.2.1.** "Characterization of the artistic activity in preschool" analysis of the artistic activity reveals that it is an important activity for a child which motivates the child to create – draw. Through artistic activity emotional attitude towards world is created, and abilities, emotions, feelings, imagination, fantasy, will, attention and various skills (Frīdenberga, 2003; Hibnere, Grasmane, 2000, 42; Ķirse, 2002; Kriķe, 2000; Miķelsone, 1997), as well as untraditional thinking (Barnes, 1987) are developed.

When analyzing theoretical notions about the artistic activity in union with child's emotional development, it is essential to accentuate the statement by K.Izard (Изард) that a child emotionally goes through events and as a result emotional energy or inner activity is created. That is the main task of artistic work – to summon in the child emotional experience and stimulate activity (Изард, 2001).

In the characterization of the artistic process a relevant opinion could be noted that through it child also develops and forms his evaluation abilities, and

skills to create compositions independently by using different materials, depiction methods and visual art techniques (Frīdenberga, 2003).

Artistic activity in preschool – promoter of child's self-evaluation. Types of artistic activity in preschool are drawing, painting, appliqué and modeling. Drawing is the dominating type of artistic activity in preschool (Hibnere, 1998). Drawing as a significant activity in child's personality development has been stated by several authors, who claim that drawing is an important type of child's mental activity (Students, 1935, 314), child's drawing is a "global language" (Svenne, 1930, 129), and drawing is child's basic need, which helps him think and express his opinion (Bartel, 2001).

Artistic activity in preschool is a tool that releases emotions, anticipation and imagination, through artistic activity child learns to see, examine, observe and notice. By activity the child gets to know himself first and later opens to others as well.

Chapter 1.2.2. "Preschooler's self-expression in the process of drawing" analyzes the process of drawing as a manifestation of a personally significant activity.

Drawing or the process of drawing is a natural expression of children, and the desire to draw appears as soon as the child has an access to some of the activity materials. Acquaintance and experimentation with different materials evokes in the child positive emotions, curiosity, forms skills and develops intellectual abilities. The process of drawing is a game to the child – it is a way of self-expression, where he shows his emotions, perception of the world and attitude.

The process of drawing, just like a game, arises from child's subjective activity. It is desirable that the process of drawing in preschool should happen based on the principle of free individual activity (Svenne, 1930).

In drawing children express their feelings and thoughts, and views on the surrounding life. In the course of these activities the children acquire the experience to properly perceive the surrounding objects and phenomena, and learn different forms and the spatial location of objects. Children master the skill of working with a pencil, paintbrush, paints and scissors. Activities like these help preparing the hand for writing. Drawing, modeling and appliqué game activities facilitate child's intellectual development, formation of moral traits, enrich esthetic senses (Kovaļčuka, 1984).

In the process of the process of drawing varied skills are developed. It is essential not only for the development of drawing skills, but also for development of writing, reading and other skills. Independent, unconscious practice of the process of drawing (playing with materials, determined actions with the materials chosen) promotes development, advancement and strengthening of diverse skills.

In the process of drawing the process of discovery is important. The child voices things felt, seen, perceived in feelings, and the experience turns into an individual execution, therefore, with the help of drawing child's world becomes more beautiful, happier, more varied and emotionally richer. It stimulates the child to create works by himself that would reflect the observed or imagined.

Preschooler's process of drawing is closely linked with the development of visual abilities, child's self-expression possibilities that are reflected in his drawings.

Process of drawing in preschool is the promoter of child's self-expression and individual development, following pedagogical conditions for the process of drawing: consideration of child's needs and interests, unrestrained possibilities for activity (time, place), choice (materials, story, characters) and realization.

Chapter 1.3. "Development of preschooler's visual ability development model and evaluation criteria" discloses the grounds for the development of visual ability procedural model.

With reference to pedagogy and psychology theories, which form the idea of preschooler's overall development (Выготский, 1982; Милтс, 1983; Students, 1998; Štāls, 1929; Šteiners, 2000; Špona, 2006), ability development (E.Maslo, 2003; Dēķens, 1919; Plotnieks, 1982; Теплов, 1985; Birkerts, 1923; Рубинштейн, 1973; Špona, 2006; Meikšāne, 1998; Fišers, 2005), visual ability development (Armstrongs, 1993; Gardner, 1999; Fišers, 2005; Riņķis, 2007; Gelbs, 2006; Vizulis, 2006), preschooler's process of drawing as a personally significant process (Hibnere, 1998; Druvaskalne – Urdze, 2004; Frīdenberga, 2003; Miķelsone, 2003; Hergerts, 1927; Ķirse, 2002; Ozoliņa – Nucho, Vidnere, 2000; Bartel, 1998; Šteina 2006), self-experience development (Svenne, 1930; Монтессори 1916; Белобрыкина, 1993; Ross, 2009; Kants, 1934; Špona, Čamane, 2009), development of will characteristics, emotions, interests and needs (Dēķens, 1921; Svenne, 1930; Rodari, 1988; Изард, 1999; Goulmens, 2001), formation of habits and attitudes in the process (Špona, 2001, 2006) and the afore mentioned visual ability development components, the author of the thesis developed for the study a procedural model of visual ability development, based on which a study will be carried out on the development and advancement of visual abilities in the artistic process (see Figure 1).

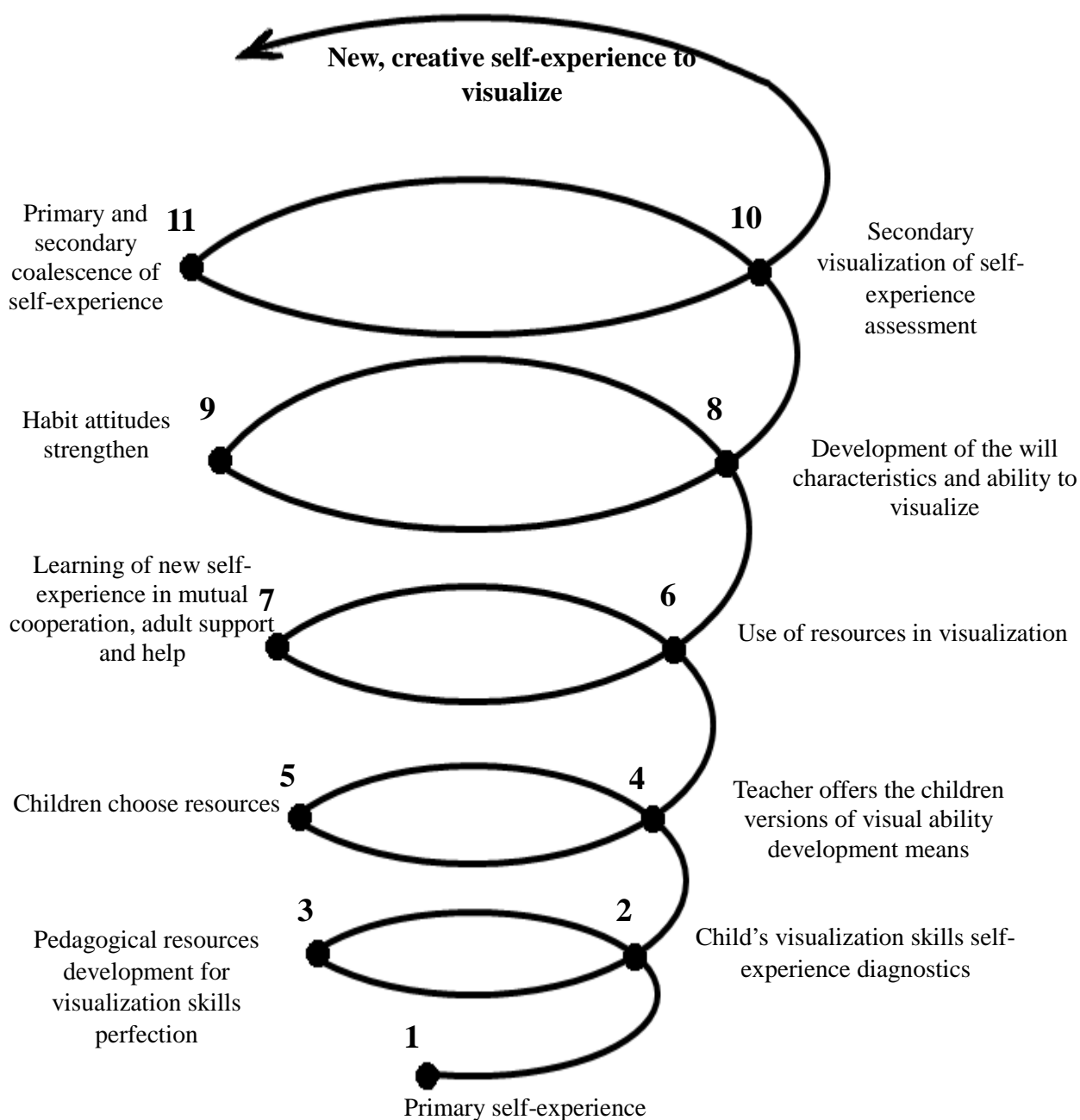

Figure 1, Procedural model of visual ability development (in Latvian)

The model illustrates the connection between the development of preschooler's individual experience and visual abilities, and a targeted activity of an adult in the selection of content and means.

Based on the analysis of pedagogical and psychological literature, criteria were put forward for determination of visual ability development in the process of drawing (see Table 1).

Table 1. Visual ability determination criteria, indicators, indicator levels

Criteria	Indicators	Levels		
		3 rd level	2 nd level	1 st level
1. Abilities in visualization of perception images	1.1. visualization of family environment	Completely expressed content – corresponding feature is clearly pronounced in child’s drawing	Partially expressed content – corresponding feature is moderately pronounced in child’s drawing, the corresponding feature has occasional character	Incompletely expressed content – low reflection of corresponding feature in drawing, the feature is not present
	1.2. visualization of nature and object environment			
	1.3. visualization of adult’s narrative (<i>Lieģeniece, 1995; Ķirse, 2000; Teika, 2000; Бабаева, Гогоберидзе, 2011</i>)			
2. Suggested by the teacher, free choice of visual activity content and means	2.1. Choice and use of child’s drawing content: - family environment - natural, social environment - object environment	Chooses frequently – corresponding feature clearly pronounced in child’s drawing	Chooses rarely – corresponding feature partially, rarely pronounced in child’s drawing	Does not choose – corresponding feature is not present in child’s drawing
	2.2. Application of expression means in depiction process: - multitude of colors - distinct form - use of silhouettes (<i>Duffy, 2006; Полуянов, 1988; Bartel, 1998</i>)	Chooses frequently for depiction – corresponding feature clearly pronounced in child’s drawing	Chooses rarely for depiction – corresponding feature partially or rarely pronounced in child’s drawing	Does not choose – corresponding feature not present in child’s drawing
	2.3. Application of additional materials in depiction process (<i>Miķelsone, 1994; Hibnere, 1998; Frīdenberga, 2003; Bartel, 1998</i>)	Chooses frequently – corresponding feature clearly pronounced in child’s drawing	Chooses rarely – corresponding feature partially, rarely pronounced in child’s drawing	Does not choose – corresponding feature is not present in child’s drawing
3. Emotional attitude towards visualization	3.1. Child’s interest in the drawing process (<i>Birkerts, 1921, 1923; Lika, 2003; Dēķens 1921</i>)	Draws with enthusiasm – long-term activity	Likes to draw – sometimes long-term, sometimes short-term activity	Does not like to draw – short-term activity, does not draw
	3.2. Child’s persistence in activity to reach the goal (<i>Špona, 2006; Dēķens 1921; Изард, 2001</i>)	Always finishes the drawing	Sometimes/ not always finishes the drawing	Often does not finish the drawing
	3.3. Self-evaluation of own drawing (<i>Špona, 2006; Бабаева, Гогоберидзе, 2011; Hanhele, 2006</i>)	Always high	Usually higher than lower	Low/ does not value himself

The second part of the paper “Development of preschooler’s visual abilities in experimental process of drawing” studies the development of visual abilities of preschool age children in a pedagogical practice in preschool, tests the theoretically formulated criteria of preschooler’s visual ability evaluation and their indicators, and verifies the productivity of the procedural model. The second part is structured in 5 chapters.

Chapter 2.1. of the second part, “Organization of visual ability research” describes the research structure for verification of the hypothesis proposed in the doctoral thesis, outlines the methods of data acquisition, data study and processing the study data.

In the course of the study the preschooler’s action is oriented towards a focused activity suggested by a teacher, where the teacher works along children. Children’s activity is not interrupted, controlled or regulated. Children are provided with a free self-expression process.

Children’s process of drawing is observed and the visual ability development levels are repeatedly noted in the observation protocol after the approbation of experiment – process of drawing method system.

Evaluations of visual ability development levels gained in the pedagogical observation and survey results were processed using the data processing method of A. Nasledov (A. Наследов), docent of the Saint Petersburg State University, by evaluating the Cronbach alpha coefficients (Наследов, 2008).

For data result processing an SPSS program was used (IBM SPSS Statistics 20). Statistical data is the numerical description of phenomena; they are obtained through statistic observation and processing or through corresponding calculations (Kristapsons, 2014; Lasmanis, 1999).

In the chapter 2.2. “Establishment of preschooler’s visual ability development level”, using the previously developed criteria and their indicators, author carries out an analysis of preschooler’s visual ability development in the process of drawing. The study involved 50 children from various preschool education institutions.

The study analyzed children’s process of drawing and the achieved results – children’s drawings, which reveal the levels of preschoolers’ visual abilities.

Observation of children’s activities was managed following the daily rhythm of the preschool education institution groups. During the 2nd stage of the study – from October till December 2011 – author observed both children’s independent process of drawing and process of drawing organized by a teacher.

Results are obtained by analyzing children’s activities and results of this activity – drawings using the developed visual ability determination criteria and indicators. The received results were noted in the observation protocol. The study is based on the significance of child’s independent activity, because the

activity theory establishes that need as the guide of inner necessities and activities is determined by relationship between activity goals and motives (Леонтьев, 1975). Therefore, child, his abilities and skills can develop only through activity.

The significance of study's evaluation is determined by credibility indicators of the information acquiring methods used.

Cronbach's alpha coefficients are calculated in the study, in accordance with visual ability evaluation criteria, which are characterized with 9 indicators. Cronbach's alpha coefficients, by A. Nasledov (А. Наследов): if Cronbach's alpha > 0,9 – excellent, > 0,8 – good, > 0,7 – acceptable, > 0,6 – questionable, > 0,5 – little usefulness, and if < 0,5 – inadmissible (Наследов, 2008; Kristapsone, 2014). The observation results helped evaluating each indicator of visual ability criterion.

As a result of data processing, using SPSS program (IBM SPSS Statistics 20), the following credibility coefficients of visual ability criteria used in the study (see Table 2)

Table 2. Statistic indicators of visual ability criteria at the beginning of the study

Criteria	Abilities in visualization of perception images	Suggested by the teacher, free choice of visual activity content and means	Emotional attitude towards visualization
Number (valid)	50	50	50
Arithmetic mean	2,38	2,200	1,78

As it can be seen in Table 2, credibility of visual ability criteria should be valued as reasonably high and credible. To assess the results of the establishing stage of study and determine the level of each criteria, statistics and frequency distribution of each criterion is viewed. The arithmetic mean describes the average assessment obtained.

In order to ascertain if there is a statistically significant correlation between different visual ability evaluation criteria, at the early stage of visual ability research in process of drawing a correlation analysis was carried out. To make these calculations the Pearson correlation coefficient was chosen. The group is small in size (50), therefore empirical division peculiarities do not limit the use of this coefficient. After analyzing the obtained data, it can be concluded that a statistically significant correlation exists between all of these criteria (see Table 3 and Table 4).

Table 3. Correlation analysis I

Indicators of 1 st and 3 rd criterion		1.1. Visualization of family environment	1.2. Visualization of nature and object environment	1.3. Visualization of adult's narrative
1.1. Visualization of family environment	Pearson correlation coefficient	1	,203	,340*
	Significance	-	,158	,016
1.2. Visualization of nature and object environment	Pearson correlation coefficient	,203	1	,322*
	Significance	,158	-	,022
1.3. Visualization of adult's narrative	Pearson correlation coefficient	,340*	,322*	1
	Significance	,016	,022	-
3.1. Children's interest in drawing process	Pearson correlation coefficient	,384**	,206	,260
	Significance	,006	,152	,068
3.2. Child's persistence in activity to achieve goal	Pearson correlation coefficient	,265	,112	,184
	Significance	,063	,440	,201
3.3. Self-evaluation of own drawing	Pearson correlation coefficient	,315*	,150	,135
	Significance	,026	,298	,351

Table 4. Correlation analysis II

Indicators of 1 st and 3 rd criterion		3.1. Children's interest in drawing process	3.2. Child's persistence in activity to achieve goal	3.3. Self-evaluation of own drawing
1.1. Visualization of family environment	Pearson correlation coefficient	,384	,265	,315*
	Significance	,006	,063	,026
1.2. Visualization of nature and object environment	Pearson correlation coefficient	,206	,112	,150*
	Significance	,152	,440	,298
1.3. Visualization of adult's narrative	Pearson correlation coefficient	,260*	,184*	,135
	Significance	,068	,201	,351
3.1. Children's interest in drawing process	Pearson correlation coefficient	1**	,422	,178
	Significance	-	,002	,216
3.2. Child's persistence in activity to achieve goal	Pearson correlation coefficient	,422	1	,343

	Significance	,002	-	,015
3.3. Self-evaluation of own drawing	Pearson correlation coefficient	,178*	,343	1
	Significance	,216	,015	-

As all the coefficients in Tables 3 and 4 are positive, it means that correlations are direct, i.e., increase in values of one indicator, values of other indicator on average will grow as well, and vice versa.

Chapter 2.3. of second part of the study “Verification of visual ability development model in preschooler’s process of drawing” describes the experimental activity process.

Considering that the main type of activity for a preschooler is game, the pedagogical process is organized in such a manner that children acquire skills and facilitate the visual ability development through playing. Activities of children are organized based on the developed procedural model of visual ability development.

Continuity of the procedural model verification discovers the progress of child’s self-experience development in close connection with targeted pedagogical activity of an adult in supporting child’s choice. Each of the procedural model components is inseparable from the others and acts following helical principle in mutual interaction.

For the promotion of visual ability development were chosen such methods, techniques and forms of work organization, which stimulate children’s investigative activity and promote involvement of each child in the pedagogical process, while respecting development needs of every child and facilitating physical, psychical and social development.

Based on the foundation of theoretical literature analysis, the author defined principles of pedagogical action that are observed in the process of drawing organization and realization: purposefulness of activity, possibilities of child’s free choice in activity, child’s self-development in the action of personally significance.

With creation of necessary conditions for the process of drawing (arrangement of the room, provision of materials), the drawing game-play is proposed.

The author of the thesis chose game-play because the activity of playing establishes a comfortable and easy atmosphere, in which the children can learn, solve, and play out different situations (Fergus, Hughes, 1999). In the process of drawing language is used as a drawing content explanatory component. Conversation with a child takes place right after the process of drawing. That helps the pedagogue comprehend the content of visualization. The concept of

conversation (conversation with a child) in preschool is explained as mutual cooperation and interactivity (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014).

After the process of drawing the pedagogue expressed a request to the child to tell more about his drawing. As M. Bartel has noted, one should ask the child about his art work not what it is, but what do you want to say about it, because that it is a conversation between an adult (using words) and a child (using materials of art) (Bartel, 1998).

The **chapter 2.4.** of the second part “Cooperation of adults and preschoolers in the visual ability development” analyzes the role of the adult – children cooperation in the process of drawing.

For the child to express himself in the process of artistic activity, a positive attitude from the teacher is important. It is important for the child to trust the teacher and feel free in the moments when he needs help, and in moments of joy. The atmosphere created and motivation to work is significant as well. If the child has no motivation to work, participate in the process, then he cannot express his emotions freely. If the teacher rouses child’s interest to work, creates a positively emotional atmosphere and works alongside the child, then the child gets obtains satisfaction as well. For children to grasp new information easier and more successfully, a game-play (role playing games) and emotional experience is necessary. A game creates joy and energy in children and it also develops child, it is a work and pleasure for children, practice and showing of skills – whole world of the child. Emotions make children’s, and of course ours, life more interesting and colorful.

One of the most crucial conditions for a successful cooperation of preschool education institution teachers and the family is motivation of both sides. The teacher should strive with his/ her action to maintain this motivation and in the cooperation process constantly highlight the new and unknown for parents, especially, when it comes to child’s development. It is essential to explain the significance of drawing in the cooperation process of adult and child. There is an opinion that drawing as a method is recommendable to implement teacher – child cooperation, by reliving together the inspiration that is characteristic to creative activity (Angelides, Michaelidou, 2009).

To discover the pedagogical problem of the study more fully and to inquire on the attitude of preschool teachers and parents of the children involved in the study towards artistic activity, its organizational principles, in the 4.stage of the study involved a written survey of teachers, that included 180 preschool education institution teachers, aged 20 to 58, with work experience starting from 5 months to 40 years. From 180 questionnaires 158 were admitted as valid. The parent survey included parents of children involved in the study. The main task of the parent survey was to find out parents’ opinion about process of drawing possibilities at home.

The adults should guide the activities of child so that basic skills are mastered, the necessary knowledge about process of drawing material use is obtained, and so that child has an opportunity to express himself freely. The adult introduces the child with the varied methods for the process of drawing, and train him to work with both familiar and more complicated techniques and manners.

The adult is an adviser, supporter and an encourager of the child, therefore, when being besides the child, observing him in process, the adult, only if it is necessary, gives an advice and practical help for a successful start and continuation of child's process of drawing.

The adults should also motivate children to do joint works by cooperating: child – child, child – adult. In the process of cooperation it is possible to form communication skills on various levels and make the joint decision.

Development of child's creative potential requires a multitude of activities that is possible to provide by involving in the creative process other methods and skills already mastered by the child.

When putting forward task, it should be taken into account that the motivators of children's activity are interest and need – accordingly to the regularities of child's age segment. For that reason, a stimulation of child's interest is recommendable before the practical activity. It can be a literary work stimulating the imagination, toys or talks and observations in nature. It should be done so that child is given a small thread for beginning the work, but the work process itself remains in child's hands. The adult can give an advice and practical help to successfully start or continue the work, but cannot interfere in child's activity. It is recommend not to compare the works of children, but to assess the development dynamic of each child, thus facilitating the growth of child's self-confidence.

Chapter 2.5. “Comparison and interpretation of results from the establishment stage and formative experiment” describes the analysis and comparison of results from the experimental activity. Analysis of the obtained data discovers the development process of preschooler's visual abilities.

In the research stage of repeated situation, to determine if there is a statistically significant connection between visual ability determination criteria, a correlation analysis was carried out. The Pearson correlation coefficient was chosen for calculation. After analyzing the results it can be concluded that a statistically significant correlation exists between criteria (see Table 5 and Table 6).

Table 5. Mutual correlation of criteria I, 2nd measurement

Indicators of 1 st and 3 rd criteria, 2.measurement		1.1. Visualization of family environment	1.2. Visualization of nature and object environment	1.3. Visualization of adult's narrative
1.1. Visualization of family environment	Pearson correlation coefficient	1	,006	,429**
	Significance	-	,967	,002
1.2. Visualization of nature and object environment	Pearson correlation coefficient	,006	1	-,098
	Significance	,967	-	,497
1.3. Visualization of adult's narrative	Pearson correlation coefficient	,429**	-,098	1
	Significance	,002	,497	-
3.1. Children's interest in drawing process	Pearson correlation coefficient	,318*	,387**	,180
	Significance	,024	,006	,211
3.2. Child's persistence in activity to reach the goal	Pearson correlation coefficient	,290*	,186	,299*
	Significance	,041	,196	,035
3.3. Self-evaluation of own drawing	Pearson correlation coefficient	,513**	-,090	,456**
	Significance	,000	,536	,001

Table 6. Mutual correlation of criteria II, 2nd measurement

Indicators of 1 st and 3 rd criteria, 2.measurement		3.1. Children's interest in drawing	3.2. Child's persistence in activity to reach the goal	3.3. Self- evaluation of own drawing
1.1. Visualization of family environment	Pearson correlation coefficient	,318	,290	,513**
	Significance	,024	,041	,000
1.2. Visualization of nature and object environment	Pearson correlation coefficient	,387	,186	-,090
	Significance	,006	,196	,536
1.3. Visualization of adult's narrative	Pearson correlation coefficient	,180**	,299	,456
	Significance	,211	,035	,001

3.1. Children's interest in drawing	Pearson correlation coefficient	1*	,401**	,409
	Significance	-	,004	,003
3.2. Child's persistence in activity to reach the goal	Pearson correlation coefficient	,401*	1	,308*
	Significance	,004	-	,030
3.3. Self-evaluation of own drawing	Pearson correlation coefficient	,409**	,308	1**
	Significance	,003	,030	-

*Correlation is significant on 0,01 level.

** Correlation is significant on 0,05 level.

To assess the dynamics of children's visual ability development the Student's t-criterion was used. The author compared results from the initial situation study at the beginning of research (1.measurement) and the results from the experimental activity conclusion (2.measurement). After the assessment of results obtained, it was concluded that at the end of experiment respondents' visualization skills and abilities were higher in all criterions. Following Student's t-test results, statistically significant differences exist in all criterions (last column sig < 0,05). Considering that all coefficients calculated are positive, it means that correlations are direct. Therefore, results obtained in the study on dynamics of preschoolers' visual ability development can be admitted as statistically significant (see Table 7).

Table 7. Comparative analysis of preschooler's visual ability development

Indicators	Arithmetic mean		SD	Value of T Test	Sig
	1.measurement	2.measurment			
Visualization of family environment	2,38	2,58	,404	-3,500	,001
Visualization of nature and object environment	2,20	2,48	,536	-3,694	,001
Visualization of adult's narrative	1,78	2,60	,560	-10,349	,000
Choice and application of children's drawing content – family environment	2,42	2,56	,405	-2,447	,018
Choice and application of children's		1,82	,452	-3,130	,003

drawing content – nature, social environment	1,62				
Choice and application of children’s drawing content – object environment	2,58	2,74	,681	-1,661	,103
Diversity of colors	2,02	2,68	,658	-7,092	,000
Distinct form	2,22	2,14	,724	,781	,438
Use of silhouettes	1,98	1,54	,675	4,610	,000
Use of additional materials	1,74	2,70	,638	-10,647	,000
Children’s interest in drawing process	2,36	2,68	,471	-4,802	,000
Child’s persistence in activity to reach goal	2,22	2,54	,471	-4,802	,000
Self-evaluation of own drawing	2,10	2,40	,505	-4,200	,000

It is visible in the summary of results that there are statistically significant differences between 1. and 2. measurements of the study. It is important to look at the results of the 3. indicator of 1. criterion, where it can be seen that indicators on the visualization of adult’s narrative have improved, and also the 2. criterion’s indicator on use of color diversity has increased significantly. As particularly substantial the author of the thesis would like to note the 3. indicator of 3. criterion – self-evaluation of own drawing, which has also increased, and it is important not only in the development of preschooler’s visual abilities, but also in the personality development as a whole. The considerable rise in the 2. criterion’s indicator on use of additional materials is also significant.

Therefore we can conclude that in the pedagogical process of the process of drawing, using the developed process of drawing program, method system and the procedural model of visual ability development, the visual abilities of preschoolers have improved.

As a result of the study it is concluded:

- *Visual abilities of preschoolers have improved, as measurements in all criterion assessment indicators at the end of the study are higher than at the beginning of study. Such assessment confirms the productivity of the procedural model of preschoolers’ visual ability development.*

- *The development of the model and its implementation reveals that visual abilities are developed and improved by the child himself through an individually significant activity.*
- *Preschooler's self-expression in the process of drawing realizes in a creative and pedagogical environment, with the teacher working alongside, and by observing the principle of purposefulness and free choice. That way child's personally significant activity gains a self-stimulating character.*
- *The visual ability development process is facilitated by cooperation and involvement of the teacher and parents in the process of drawing.*

Conclusions

- Process of drawing is a preschool method that liberates child's emotions, apprehension and imagination by improving the skill to see and notice. Through activity the child gets to know himself, his peers, teachers and the surrounding world.
- Teacher is the promoter of child's mastering of visual abilities and skills, because his/her activity is an excellent example and stimulus for children to work. the teacher can improve children's visual abilities and develop a creative personality only if he/she is himself/herself creative, well-rounded, interested in participating in the practical activity, structure his/her work and use varied methods and means in the process of drawing, thus facilitating a well-rounded development of child's personality.
- Process of drawing in preschool is a personally significant activity for the child and for that reason it promotes the self-development of personality. The development of child's visual abilities is based on principle of child's free will.
- Based on child's experience – self-experience, self-development – formation of new self-experience is facilitated, in the process of which not only the activity motivated by child himself, but also a purposeful, child-supporting activity of an adult is important.
- Preschooler's visual abilities form in close interrelation with the adult, who creates the environment for child's individual activity, observing principles of pedagogical activity: purposefulness of activity, possibilities of child's free choice in activity, child's self-development in a personally significant activity.
- Abilities appear and develop only in an individual, personally significant activity.

- Visualization is perception of things and phenomena (based on perceived in senses), their graphic presentation (in mind) and visualization (depiction in a drawing).
- The hypothesis proposed for the thesis has been confirmed: development of visual abilities through artistic activity is more successful, if the varied materials for drawing are freely offered to the preschooler, if child expresses himself in a pedagogical and creative environment, and if child's creative and free activity attains a self-stimulating character during the development process.
- The aim put forward for the study has been achieved and the proposed tasks have been realized, by analyzing pedagogical, psychological and art literature on the formation of visual abilities in the preschooler's development process, criteria and indicators for the assessment of preschooler's visual abilities has been developed, also a procedural model for visual ability development and a process of drawing method system for the development of visual abilities in pedagogical process have been created and approbated.

The results of the study were approbated in:

Scientific publications

1. **Randoha, A.** (2014). Self-expression of pre-schoolers through the process of drawing. Scientific practical conference *Early childhood teacher training issues*. Kauno Kolegija, 156 – 166 p. ISBN 978-9955-27-436-0.
2. **Randoha, A.** (2014). Promotion of pre-schooler intellectual and writing skills with drawing activities. *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rēzekne: AR Izdevniecība, 589-599 lpp. ISSN 1691-5887. (*Material for international scientific conference "SOCIETY, INTEGRATION, EDUCATION."*)
3. **Randoha, A., Tauriņa, A.** (2014). Pirmsskolas vecuma bērna stāstītprasmes sekmēšana tēlotājdarbībā. RPIVA 7. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rīga: RPIVA, ISBN 978-9934-503-15-3. („*Development of Pre-Schooler Narration Skills with Visual Arts*”, in 7th international scientific conference “*Theory for practice in education of contemporary society*”.)
4. **Randoha, A.** (2013). Pedagogical framework conditions to promote the artistic activities in preeschool. *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli 2013.gada maijs. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rēzekne: AR Izdevniecība, ISSN 1691-5887. Raksts publicēts datu bāzē *Thomson Reuters Cenference Proceedings Citation Index-Science (ISI Web of*

- Science). (*International scientific conference "SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION."*)
5. **Randoha, A.** (2013). Pirmsskolēna intelektuālo spēju pilnveidošanās iespējas vizuālajā mākslā. *54. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", ISSN 978-9984. (*„Possibilities of Pre-schooler's Cognitive Skills Improvement in Visual Arts”, 54th International scientific conference of Daugavpils University.*)
 6. **Randoha, A., Augstkalne, D.** (2011). Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā. *53. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", ISBN 978-9984-14-563-1. (*„Promotion of development of pre-school children's intellectual skills due to game diversity”, 53th International scientific conference of Daugavpils University.*)
 7. **Randoha, A., Uršulška, V.** (2010). Literāro darbu izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanai. RPIVA 5. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rīga: RPIVA, ISBN 978-9934-8060-5-6, 272-278. (*„THE POSSIBILITIES OF USING LITERATURE IN FACILITATION OF CHILDREN CREATIVE ACTIVITIES IN SENIOR PRE-SCHOOL AGE”, in 5th international scientific conference "Theory for practice in education of contemporary society".*)
 8. **Randoha, A.** (2009). Pirmsskolēna intelektuālo spēju sekmēšana pedagoģiskajā procesā. *51. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 389-395 lpp. ISBN 978-9984-14-480-1. (*„Promotion of development of pre-school children's intellectual skills”, 51th International scientific conference of Daugavpils University.*)
 9. **Randoha, A.** (2009). Intelektuālo spēju pilnveide pirmsskolā. *IV Jauno zinātnieku konference*. Rakstu krājums. RPIVA, ISBN 978-9934-8060-2-5. (*„Promotion of development intellectual skills in pre-school”, RTTEMA scientific conference.*)

Scientific conferences

1. Randoha, A., Tauriņa, A. Pirmsskolas vecuma bērna stāstītprasmes sekmēšana tēlotājdarbībā. RPIVA 7. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums, 2014. Rīga: RPIVA, ISBN 978-9934-503-15-3. (*„Development of Pre-Schooler Narration Skills with Visual Arts”, in 7th*

- international scientific conference “Theory for practice in education of contemporary society”.*)
2. Randoha A. SELL International Scientific Conference in Sports Science: „Sports, student, Lifestyle”. Report „The Promotion of Movement Motivation within preparatory integrate work”, Riga, 2013.
 3. Randoha A. Vizuālo spēju izpausmju sekmēšana. RPIVA 6. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Rīga: RPIVA. (Report „Expressions of visual capabilities”, in 6th international scientific conference “Theory for practice in education of contemporary society”.)
 4. Randoha, A. Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā. 53. Starptautiskā zinātniskā konference. Daugavpils, 2011. („Promotion of development of pre-school children’s intellectual skills due to game diversity”, 53th International scientific conference of Daugavpils University.)
 5. Randoha, A. Literāro darbu izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanai. RPIVA 5. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. RPIVA, 2010. („THE POSSIBILITIES OF USING LITERATURE IN FACILITATION OF CHILDREN CREATIVE ACTIVITIES IN SENIOR PRE-SCHOOL AGE”, in 5th international scientific conference “Theory for practice in education of contemporary society”.)
 6. Randoha A. Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā. XIV Starptautiskā kreativitātes konference „Kreativitāte individualitātes dzīves gaitā”, Rīga, RPIVA, 2009. („Promotion of development of pre-school children’s intellectual skills due to game diversity”, RTTEMA XIV international creativity conference.)
 7. Randoha A. Intelektuālo spēju attīstīšana tēlotājmākslas procesā pirmsskolas vecuma bērniem. XIV Starptautiskā kreativitātes konference „Kreativitāte individualitātes dzīves gaitā”, Rīga, RPIVA, 2009. („Promotion of development of pre-school children’s intellectual skills in visual art”, RTTEMA XIV international creativity conference.)

Research projects

In the framework of RTTEMA scientific research project „Sociālpedagoģiskās problēmas bērnu audzināšanā mūsdienu Latvijas bērnudārzos” (“Social-pedagogic problems of child upbringing in Latvian kindergartens of today”) (Reģ.Nr. 2013/9) an article was published for a book „Bērna pašizteikšanās tēlotājdarbībā” (Child’s self-expression in artistic activity)